

„Míg ellobbant lelked visszabolyg a Hitbe”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XI. EVFOLYAM 1998. 10. (264.) SZÁM — MÁJUS 25.

ára 1000 lej

Löwith Egon: Michelangelo

HATÁR GYŐZŐ Régi szép idők

ó, azok a régi szép idők, amikor a Fenyítetnek a fenyítést, a megfenyítetés után meg kellett köszönnie! Azok a paradicsomi szép idők!

amikor a heti hányzori rásózásban számolták a heteket, a havi mennyiszeri eltángálásban szemelgették a hónapokat — a verettetésen mérték le a szántásvetés arattatását, a gabonatermesen az esztendőket! ó, azok a régi szép naspágok, a becsületben lelaznakolt idők!

amikor a fenyítendő még tisztelettel sandítottak a vasárnapi sarokban a fenyítéktartóra — mely választék hogy melyminő gazdag volt, isten az atyám! nádpálca és ütleg, dákó és lovaglóostor, botverő és tekeütő, áztatott kötél és bikakorbács: ki nem csókolta meg boldog örömmel a csököt, vele, rajta, a magáé leveretvén?

és ha nem látástól vakulásig, hát kalaplengetve messziről: mi volt az eredménye? illedelmes megsüvegelés, korai ágybamenés, rendezett utak

megszégyelleni magát odvába bújt a kákompilli; ha volt olyanja, képerre sült a megérdemelt kudarc tudta-látta ország-világ, még minnekelőtte lerítt volna róla

a borsón-térbetyülésért a megpirongatottnak ha kezet kellett csókolnia, hát azt is a lenyújtott őzbőrkesztyűn keresztül tehette csupán, igencsak lesütött szemmel, ki mint a Pirongatót meglátni nem merészli

jólesett a Felsőbbséget kegyes kedvében találni, mukkanás nélkül rikkantani, néki fokos-átugrálni, hintóhágcsoját-kerékvető kövét sártól tisztítani, fényesre glancolni; oldalsandítós betekintésre, díszudvarközépi szobránál eljátni a csínom-fegyvertáncot: micsodás palkó-piculák hullása volt!

inas a bőrkötényes majsztramot, mesteruram a magoskalpagos uradalmi kasznárt, komorna a Dámaságot s maga a Dámaság, hó nyakszirtjével odapirulóban, fesszes-két-sor-sújtásos Ó-Urának Pallosjogát meginstállva; ki-ki magamegbecsülön a pucér-magáét-odatartotta-tárta s volt is "lesznemulass"

ha a Cikornyatúra főemeleti zárt-öregerkélyén az aléspán Ófőmélcsága a Pispek Úr ÓHaemincija Főprebendáriusával kártyázni kegyeskedék, hát az egész vármege a megszeppent Kaszinó előtt pödrött bajsza-villódzva-s hajadonfött: visszafojtott lélegzettel leste a lapjárást és várta a csata kimenetelét

harangszóra táncolt az erény, a cserény, a barátfüle és a mandragóra, és-de se berbécs nyársra, se kisbárány a sütőbe nem ment beszeneteletlen

mámoros legátus deák szagol-gatta az Erény strimflijét-cumpláját: kastélyos csempekályhák vörös-izzásig-töltése, latinórák lassú forgadozása!... holott a jércemel-lű tutor még a nyápic gróflányt is királykisasszonynak esmérte és tango-tangere-tetigi-tactumpruszlik-vágásán úgy-de-úgy leskelte-kutakodta, hogy a vágy a plundráját majd szétvetette a kívánczástól

amikor az ostorhegyes körmöst kapott, ha a nemesúrfit nosztalgiazáson érték, a rókaképi libatolvaj deresre húzatását pedig a belső erkélyzsalu alatt meglesnie az Úrnó delektábilis titkos privilégiuma volt: számolni, hogy hányat üt a kasznár és hányat a háttér rokokó homályán a pendelőra

ó, azok a boldog idők, a soha-volt régi szép idők, amikor úgyan éltünk, mint a mesében Marci: h e v e s e n! azok a meseszép, mennyei messzeségben feltündöklő, soha vissza nem térő, bimbor iskátulyába csomagolt, arany papírba göngyölt, selyemarany szalaggal felpántlikázott régi szép idők - -

- Sigmund István novellája
- VISSZA FORRÁSOKHOZ 3.
- Szócs István: Minek is az őstörténet?
- Történelmi vázlat
- Lázár René Sándor versei
- Hajós József: Apáczai egyik fő forrása
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

10

Vissza a Forrásokhoz 3

"Az én nemzedékem Mózes Attilától Kós Károlyig terjed"

— beszélgetés Bálint Tiborral —

Palkó Mária: Egy egészen általános kérdéssel kezdeném a beszélgetést... Miben látja Bálint Tibor a romániai magyar irodalom jellegzetességét; egyáltalán létezik-e ilyen jellegzetesség?

Bálint Tibor: Sajátos az erdélyi irodalomban az, hogy az író testközelségből nézi kezdettől fogva azt, ami körülötte történik. Nyelvileg is sajátosan fejezi ki magát: ahogy Nyugaton az esztéták elhatárolják, hogy vannak megfigyelő írók és ítélő írók, én azt mondanám, hogy az erdélyi író átélő író. Összevetve az anyaországi irodalommal, azt mondhatnám, hogy a hatos villamostól a szerkesztőségig és az onnan visszaút hazáig nem nyújt az embernek óriási kalandot, elmélyülési lehetőséget... Persze vannak kivételek is, de inkább a költészetben, ahol elég egy benyomás, egy reflexió. A prózához viszont épületanyag kell, és az, hogy ismerjen az ember ezer figurát. Az erdélyi mindig megszenvedett sorsú ember — a lét súlyát mindig éreztük, érezzük, és ez nem baj, mert csak így forrik ki valami. Nyelvi vonatkozásban talán kissé eltúlozzák azt, hogy "milyen szépen beszélnek" az erdélyiek — ki az, aki szépen beszél magyarul? A kultúrember, az író, a művész igyekszik szépen beszélni, és sok szó szivárogo fel nálunk a tájnyelvből — általában az erdélyi író közelebb áll a néphez... Németh László félszázaddal ezelőtt azt mondta, hogy az erdélyi irodalom fogja megújítani az anyaországit is, főleg a novellában, mert sokkal balladisztikusabb, sokkal tömörebb. Sajnos ez — legyünk őszinték — egy csomó dolog miatt nem következett be.

P. M.: Az "átélő irodalom" megnevezést lehetne alkalmazni a Forrás-nemzedék írásaiban is?

B. T.: Mindenképpen. Egyébként én ezt a szót, hogy: nemzedék, nem túlságosan szeretem, mert nem mi találtuk ki, akik elindultunk a Forrás első hullámával. Ez egy irodalomtörténeti kategória, mi egymásra sohasem mondtuk, hogy nemzedék vagyunk. Amikor ez szóba került annak idején, azt mondtam, hogy az én nemzedékem Mózes Attilától, Vári Attilától Kós Károlyig terjed. Én nem tudok határokat húzni, és azt hiszem, ez nem is feladat. Amellett: nyilván minden fiatal világmegváltó szándékokkal indul el; nekünk az a nyomorúság szakadt a nyakunkba, hogy éppen a diktatúra/diktatúrák alatt indultunk neki az életnek. Ha egymásra néztünk, nyilván tudtuk, hogy mit kell csinálni, anélkül, hogy pontokban megfogalmaztuk volna — nem lehetett tizenkét pontban, vagy akár öt pontban sem megfogalmazni, hogy mit akarunk, mindenki levonta a maga módján a következtetéseket az '56-os eseményekből. Akkor nem lehetett rebellisnek lenni, esetleg a sorok közt. Aztán jöttek évek, amikor valami lazulás következett be. Persze az irodalomtörténet ezt is az "alkotó marxizmus korszakának" nevezi. De ezt így kellett akkor leírni. A Kántor Lajos és Láng Gusztáv irodalomtörténete nagy vállalkozás volt, jó, hogy akkor mondatokban kellett engedményeket tenni, de az értékelésével a mai napig is egyetértek

P. M.: Éppen Kántor és Láng teremtette meg az irodalomtörténet számára a Forrás-nemzedéket, és ők közös jegyeket vélnek felfedezni a nemzedék íróinál...

B. T.: Ők nem rossz szándékkal beszéltek nemzedékekről, bár meg kell mondanom, hogy az előttünk járó nemzedéknek is olyan tagjai voltak, mint Bajor Andor, Kányádi Sándor, Sütő András, Székely János, Szabó Gyula. Annyira ajnároztak bennünket, hogy egyik kollégám bedobta a köztudatba, hogy ők a "tiszták". Én akkor elgondlokoltam, hogy: miért, akik előttünk jártak, azok már be vannak piszkolódva? És hogy mi az elődeinkhez képest képviselünk valamit. Először is, minden kezdő költőcske-íróska munkái zsengek, inasmunkák. Akkor hogy vessük össze ezt a nagy nemzedékekkel, Horváth Imre négysorosaival, vagy Dsida verseivel? Azt tehát túlzásnak tartom, hogy: mi vagyunk a tiszták, velünk kezdődik a világ. Később aztán a Forrás első hullámával indulók beérkeztek vagy beérőben vannak.

P. M.: Nem lehet ezt a kinyilatkoztatást azzal magyarázni, hogy az ideológiamentességükre gondoltak?

B. T.: Igen, talán az a plusz ebben a nemzedékben, hogy idejében elkezd fanyalogni, főlháborodni a proletkult. Politizálni viszont nem lehetett. A másik dolog, hogy ez a nemzedék már művelt volt: esztétikailag, irodalomtörténetileg, nyelveket, irodalmat tanulmányozott, féllábbal még bent volt az egyetemen, vagy már el is végezte. "Ősöztönös" író, mint Nagy István, nem volt már közöttük. Ezeknek a gyerekeknek már volt formakultúrájuk, volt mondanivalójuk is, és sokmindenkihez képest a fellépésük többletet jelentett — de nem mindegy, kikhez viszonyítottuk: ne felejtjük el, hogy az erdélyi irodalomban volt azért egy Tamási, Kuncz Aladár is. Kuncz Aladárt én világirodalmi rangúnak tartom. Tamásit nem szerettem annyira, mert szóprépsz, anekdotizáló... Ennek megvan a világirodalomban az esztétikája. Eliottól Tolsztojig, hogy a nyelv arra való, mint a tisztára mosott üveg: hogy átmenjen rajta a fény. Nem kell cifrázni és nyaggatni a nyelvet, hogy mutassuk, hogy mi mindent tudunk róla — mások is tudtak. Mutassanak nekem például egy olyan orosz író, aki egy gépelt oldalon belül öt metaforát elsüt. Ilyen nincs...

P. M.: Mit jelentett esztétikai szempontból a Forrás-nemzedék által hozott változás?

B. T.: Van egy képlet, ami megmagyarázza ezt az egészet. Az idős író és a fiatal író közötti alapvető különbség az, hogy az idősnek megvan a múltja; a jelenben valahogy elhelyezkedett, és egyetlen dolognak, a jövőnek a bizonytalanságától fél. A fiatal épp fordítva: múltja még nincs, a jellel elégedetlen, és egyetlen dolog, amiben bízik, a jövő. Ez azt hiszem, jellemzi az egész nemzedéket. Persze mindenki egyénileg éli át a sorsot, és nem tudok olyan kollégáról, aki hangsúlyozta volna, hogy ő egy nemzedékhez tartozik. Az ember, amíg fiatal, lázadó,

de mi sajnos nem lehetünk túlságosan rebellisek: a cenzúra szeme nyitva volt. Voltak azért okosabb cenzorok is, akik tartották a hátukat, és úgy tettek, mintha nem mindent vennének észre. Az én regényem, a Zokogó majom több, mint két évig állt a cenzúra asztalán, amíg jött egy "rendesebb" cenzor, aki kihasználta azt, hogy a nagyfőnök elutazott, és azt mondta: menjen. Két dolog miatt akadt fenn a regény: benne volt a bécsi döntés, és az oroszok bejövetele — de úgy volt benne, mintha egy angol történész írta meg. A történelemben nem lehet hazudni, nem lehet romantizálni.

P. M.: Ezek szerint az irodalomnak egy fontos funkciója a helyzettisztázó hozzáállás.

B. T.: Okvetlenül. Ez végigkíséri az egész világirodalmat. Ott van például Zola kiállása a Dreyfus-pörben...

P. M.: Ön úgy érzi, hogy ez a sorstudat- és sorsisztázó irodalom közös jegynek tekinthető a Forrás-nemzedék esetében?

B. T.: Igen, ebben eléggé egységesek voltunk. Akikkel indultunk, eljutottunk valahová: beteljesedtek ezek a pályák, és azáltal teljesedtek be, hogy nem dőltek be a proletkultnak. Talán választ jelenthet az, hogy hogyan látja egy akkor induló ember — Farkas Árpád — az elkötelezettséget: "önkéntes, belső kényszerből fakadó cselekvés: használni akarás. Azt hiszem, ez a mi elkötelezettségünk. A lekötelezettség: gerincsorvasztó, meddő, passzív állapot, a pincér mosolya a buksza elővételek." Ez a magatartásforma sajátos. Máshol azt mondják: "nem fogadnak el esztétikai kánonokat." Ez igaz, de miért: Horváth Imre elfogadott? Dsida elfogadott? A tehetséges ember sohasem fogadott el készen kapott kánonokat. A baloldaliak elfogadták a párt-diktálta kánonokat, esztétikát, de az egészen más. Külön kell ezeket a dolgokat választani.

Nagy Istvánék meg sem túrték, hogy egy fiatal másként gondolkodjék. Amikor később az én pályám is kezdett kiteljesedni, és megírtam a Zokogó majmot, két utánnomása is gyorsan elkelt. Mi az, amiért akkora sikere volt ennek a könyvnek? Az, hogy

annyira lefojtott volt a közélet, és annyira a sablon dominálta az irodalmat, hogy jött egy friss hangú ember, aki családrégényből társadalmi regénnyé bontotta a maga mondanóját — annyira sok szereplője volt — és aztán történelmi regénnyé is. De miért mondom ezt? Egyszer csak érzem, hogy Nagy István nagyon merkel rám. Mi történhetett velem, miért haragszik rám? Aztán rájöttem, hogy azért, mert Kántor Lajos, aki elragadtatva írt egy dupla tárcát a regényemről, ezt a címet merete adni, hogy: Az irodalom nagykorúsága. Amikor ezt olvastam, tudtam, hogy baj lesz belőle. Baj is lett. Aztán egy közös felolvasóközvetlen voltunk Nagy Istvánnal, és megkérdeztem tőle, miben hibáztam, mi a baja velem. Hát, tudod, kérlek szépen, mondta, te azokról írtál a regényedben, akik ellen mi harcoltunk az illegális idején. Erre én próbáltam mondani, hogy a bűnözők, vagy bárki ellen harcoljon a törvénytisztelő, nem az író dolga elítélni vagy felmenteni valakit, az író feladata ábrázolni. Ha egy orvosnál megjelenik egy beteg, nem mondhatja: ilyen ronda betegséggel nem foglalkozom...

P. M.: Beszélne egy kicsit arról, amit már említett: a formakultúráról?

B. T.: Az egyetemen az ember megtanulhatta, mik a formák. Tudták, mi a szonett, tudták, mi a nyugat-európai, antik verselés. A próza metruma nyilván titkosabb, nehezebb megtanulni. De volt egy jelentős olvasottság is, ami az "ösztönös" íróknak nem volt. Akkoriban én is éjjel-nappal olvastam. Volt egy műfajom is, amit én találtam ki magamnak: Arcképek a köröm hátán. Megírtam huszonöt-harminc világirodalmi nagyság arcképét, és a mieinket is Petőfitől, Krúdy Gyulától másokig...

P. M.: Önről úgy beszélnek, hogy első kötetének novellái formai szempontból újítást jelentettek...

B. T.: Én úgy voltam és vagyok a formával, hogy a tartalom, ha tehetséges emberről van szó, szinte kényszerítő módon meghatározza a formát. Amit mondani akarok, csak egyetlen módon mondhatom ki. Így aztán a kritikával — Láng Gusztival — volt is némi koccanásom; egyszer összekaptunk azon, hogy hogy írok én olyan regényt, ahol a fejezetek nem összefüggőek. Én akkor azt mondtam: a te kedvéért megteszem, hogy két mondattal összekötöm őket. De az már nem igaz. Babits azt mondja, hogy az író elhanyagol olyan pontokat, amelyek nem illeszkednek a rajzába, és fölvesz olyan pontokat, amelyek a valóságban teljesen különállnak egymástól; hát nem jobb volna ezek szerint csak magukat a pontokat, a valóságnak ezeket a csillagképeit ábrázolni, amelyeket a lelki szemünk amúgy is annyira hajlandó összekötni? Neki van igaza. Ezt a szerkezetet követtem a Zarándoklás a panaszfalhoz című regényemben, s ennél maradtam a Bábel toronyházában is.

P. M.: Jó lenne, ha beszélne nekünk arról a nagy vitáról az Igaz Szóban, amelyik 1963-ban robbant ki az Ön Forrás-kötete nyomán...

B. T.: Nézze, itt volt két kategória: hogy a kritikus az irodalmon belül, vagy az irodalmon kívül él. Nyilván ezt sem lehet általánosítani, van, aki benne él, hisz például Kántor Lajos vagy Láng Gusztáv benne éltek és élnek. Volt, aki egyszerre volt belül és kívül,

mint Hajdu Győző, aki pártutasításra képes volt megtámadni bárkit, és közben a zsebében ott volt egy színdarab, amit ő írt. Voltak, akik teljesen csoportokon, irodalmon kívüliek voltak: Robotos Imre, Kovács János...

P. M.: Az akkori viták mögött milyen erővonalak húzódtak meg? Presztízharc volt, ideológiai harc, vagy egyszerűen eltérő irodalomszemléletek?

B. T.: Ezzel talán le is lehet zárni a rám vonatkozó vitát... Lévé, hogy külvárosi gyerek voltam, és még ott is laktam, amikor első novelláimat írtam, rám varrták, hogy én periférius vagyok. Hát a periférián is laktam. Azokat az embereket ismertem, és azokat az embereket is kellett ábrázolnia valaki... Ez volt a fő vád ellenem, és sokáig elkísért. Kovács György írt annak idején ilyen címmel, hogy Gyom, amelyet irtani kell. Kisült, hogy én is gyom vagyok... Aztán Marosi Péter írta, hogy Harcosok, kutatók, bábészkodók. Én voltam nyilván a bábészkodó a pálya szélén.

Tamás Pál: Galambroptető

P. M.: Kik voltak azok, akik valóban irodalmi-esztétikai szempontokat képviseltek a kritikában?

B. T.: Említettem már két nevet, de nagyon sokszor az írók szolgálták a kritikát — én is nagyon sok könyvről írtam. Ezt csinálta Lászlóffy is, később Mózes Attila is — és voltak még, akiknek a szava értékhatározó volt. Az író, hogyha megír valamit, és a kritika azt dicséri benne, ami nincs, akkor semmi öröme nincs az alkotónak benne. Hiába emelnek engem az égbe, ha nem annak alapján, amit írtam...

P. M.: Szeretném, hogyha arról beszélne, hogy mennyiben ért egyet azzal a képpel, amit Önről az irodalomtörténetek, monográfiák kiala-

ktottak...

B. T.: Engem az lepett meg, hogy a Kántor—Láng mennyire hitelesen ábrázol bennünket — és nemcsak engem —, úgy, ahogy vagyunk. Egy csomó telitalálat van ebben a könyvben. Bertha Zoltánnak is, aki monográfiát írt rólam, volt kulcsa a könyveimhez — az döntő, hogy a kritikusnak legyen kulcsa a könyvhöz, a szerzőhöz...

P. M.: Én azért megpróbálnék felszínre hozni néhány ellentmondást — Bertha Zoltán például az egyik pillanatban úgy ír Önről, mint aki a moralizálást elveti, máskor pedig, hogy igenli azt. Másutt olvastam olyat, hogy: ítélkezik, illetve nem ítélkezik...

B. T.: Ez logikus. Én nem vagyok az a nagy moralista. Tőlem idegen az, hogy szóban, közvetlenül moralizáljak. Lehet, hogy félreértés, lehet, hogy abból derül ki, ahogy és amit ábrázolok. A csehovi példára szoktam hivatkozni: az írónak nem az a dolga, hogy véleményt mondjon a női betegségekről, a cipőgyártásról, a lócsiszárokról, hanem hogy ábrázolja őket. Ettől a magatartástól nem idegen a morál, csak az nem közvetlenül kifejezett...

Balázs Imre József: Szeretnék rákérdezni a gyermekirodalomra... Ön évtizedekig dolgozott a Napsugárnál, és írt gyermekekhez szóló történeteket. Mi az, amit a gyermekeknek Ön szerint irodalomként/gyermekirodalomként adni kell?

B. T.: Ez egyéniségtől is függ. Például Veress Zoltán, akinek a novelláskötetével elindult a Forrás-sorozat, remek verses meséket írt egy idő után. Ő meg is ijedt, hogy rávarrják, hogy gyerekiró. Nem tudom, miért, van aki számára ez a kategória lefokozó. Én azt mondom, bár születne még legalább egy-két olyan gyerekiró, mint amilyen Móra Ferenc volt. Rendkívül kevés olyan író van, aki a gyermekeknek ír. Többnyire a műkedvelők, dilettánsok árasztják el írásikkal a gyermekirodalmat — sok ilyet olvastam szerkesztői pályám során. Szerintem az a gyermekirodalom, ahol szintén megvan a megszenvedett sors. Sokszor leírtam, hogy a gyereket föl kell rázni, le kell sodorni arról a "pályáról", ahol van. És ezt csak érzelmileg lehet, értelmileg nem — ha érzi, hogy az anyja élete veszélyben van, akkor érzelmileg képes átfogni a helyzetet. Tolsztoj mondja, hogy az ember mellén függő lámpás mindig csak azt a szűk ösvényt világítja be, amelyen ő halad, az irodalom célja az, hogy onnan kimozdítsa az embert. A nyugati gyermeklapokban például ürrepüléstől kezdve minden benne van, csak nincsenek érzelmek, nincs egy megható történet, nincs egy Törőcsik Palkó csizmái — mint Móránál.

Én erre törekedtem, és nyilván rávetítette a meséimre is a fényét az, amit a nagyoknak írtam. Katartikusnak kell lennie egy kicsit a gyermekirodalomnak. És mondom valamit: nincs ilyen, hogy gyermekirodalom: irodalom van. A kettő ugyanaz, csak, ahogy egyszer Kányádi írta metaforikusan, az asztal az egyiknél kisebb valamivel, mert a gyermek nem ér fel a felnőtt asztalra. A jó irodalom egyéves kortól százéves korig terjed — ha eléggé közérthető nyelven, stílusban van megírva, a gyermek felfogja még azt is, amit egyébként nagyoknak szokás elmondani.

Szerkesztette:

BALÁZS IMRE JÓZSEF

SIGMOND ISTVÁN

Hejehuja most és mindörökre

Nem tudja, hogy a halál az arcára költözött, csak a szemét nem bitorolja, nincs benne konok visszautasítás, őrvongó felháborodás vagy a kétségbeesés rémülete, és hol van még az elfogadás apátiája, a belenyugvás bölcsesége? Mozdulatlanul fekszik, szólni nem tud, fejét sem mozgatja, s ha végtagjai a jelek nyelvén beszélni tudnának, láthatnók azt a sajátos áment, ahogy az élettelennek tűnő, merev lábak nemsokára utolsót moccannak búcsúszó gyanánt. A bizakodás álarcát viselem az arcomon, nem tudom, mi végre ez a szemenedett hazugság, noha inkább önmagamát álntatom, nekem halál az ő halála, nekem, egyedül, de egyelőre a tekintetembe kapaszkodom, a furcsán ragyogó szemekbe, ahogy jelez nekem, mondani szeretne valamit. Közel lépek, megigazítom a homlokába hulló, göndör hajtincseket, kezemmel az arcához érek, a halál menyasszonyai hóhérral vonulnak a feketébe öltöztetett oltár felé, ott áll ő is a sorban, legeslegelől, várja, hogy elfeledtessek vele is a keresztséget, csak az incselkedő fürtök nem illenek a képbe, az aranyszőke hajkoronában ott lángol az életszerűség ígérete. A test tartozékai között folyik az ádáz küzdelem a létidő kezdetétől az utolsó lehetelig, s talán utána is, de az ékek, a díszítőelemek élik a maguk életét, talán csak önmaguk kedvére jöttek létre, nem csoda, ha fittyet hánynak a testre, erre a nyegle felkiáltójelre, amelynek örökös esendőségét feledtetni próbálja a kérdőjelekkel körülbástyázott önimádat. Bődületes igazságok megfogalmazásával töltöm az időt, az ő idejéből veszem el az értékes perceket, az utolsókat talán, de nem értek semmit, valami hörgésszerű hangfoszlányok törnek elő a nyitott ajkak között, ám az egymáshoz ácsolt szótagok betűkre foszlanak, majd elvesznek a sóhajok alig hallható zuhatagában. Az arcához hajlok, fületem a szája elé tartom, szinte rátapadok vértelen ajakára, s végre hallom, vagy csak hallani vélem a szót:

Táncolj!

Parancs volt? Könyörgés? Játék? Vagy egy rémregény utolsó jelenetét élem, amelyben a halál az önkielégítés mámorában érzékelné akarja az izzadtságból áradó végzettséget s a tánc ritmusában rázkódó láncok fültépő zaját? Nem, nem, ez csak álom, nemsokára táncra perdülnek a koporsók, az ateisták a harangszó ritmusára vonaglanak a sekrestye körül, a megelevenedett szobrok a szentképekből kiszakított szüzeket hajkurásszák a tisztelendő úr sátorlappá dagadt reverendája alatt, a testet kapott imák a falhoz lapulva rittyentenek önmaguk alá, így tartaték be a legújabbkori rítus, miközben a halál önmagával parolázik, Isten sírását időnként hallani, de ez csak amolyan tehetetlen nyöszörgés a dinomdánomban tobzódó Végzet árnyékszéké degradált szentélye előtt. De az is feltételezhető, hogy nem az álom filmvásznán fognak egymásra taposni a képek, talán nincsenek is képek, s nem véletlenül érzem rossz álomnak a mindentől és mindenkitől megszökött kegyelmet, mely cserbenhagyja az élő, s a tébollyal lepaktálva táncra perdíti az agytekervényt s utolsó kívánságként megtáncoltatja a gyászoló gyülekezetet. E gyülekezet, melyet a közhiedelem kivétel nélkül gyászolónak érez, én magam

vagyok. És én nem gyászolok, azaz hogy nem gyászolhatok. Arcom tündéri vigyorba mered, s a révületnek, melyet halálközelségben szokott világra hozni a zaklatottság, ezúttal semmi köze sincs az önkívületi állapothoz, az ekstázistól is idegen, a karok s a lábak vállalták az anyaságot, a lélek meddő maradt, a táncra ösztökélt végtagok Beethoven-zenére vonaglanak, s valahol a mélyben, a kisagy egyik sejtje elröhögi magát. Talán ezért kérdezem:

— Egyedül táncoljak, kedvesem?

Szemében az értelem veszendőben. Közel hajlok, egészen közel, ismét a szájára tapasztozom a fületem, sóhajtásában megint csak egyetlenegy szót hallani:

— Hülye.

És mozdul a fej. Kicsit oldalt, kicsit lefele. Szeme üveges, élettelen.

Táncolok. A sötétet ölelem. Az egyetlen partner, aki a gyásztánc lassú ritmusára született, nem lehet csatlakozni benne. A követ-

Törös Gábor szobra

kezetességnek néha köze lehet a fennköltességhez, még akkor is, ha a sötétről van szó, mely mindig és mindenkoron az elmúlás sikeresztjét idézi fel, az életről nem is hallott, ahogy a Nap sem látja önmagát, nem tud a szemfedőről sem, melyet születése pillanatában útravalóul kapott.

Én még táncolok. Valaki meg kellene hogy mondja, mikor hagyjam abba, ám a csendben annyi értelem sincs, mint egy elvetélt vers-

ben, ez utóbbi legalább mennybe meneszti az agytipró nappalokat és a még agytipróbb éjjelt, a bálványozott macskanyávogás néha rímet alkot a zongorahangoló veséjével, s közli mindezt lelkendező örömmel, szinte kéjesen, a csend viszont nem azért hallgat, mert ez a lételeme, hallgat, mert a halál hozta létre. Tiszteljük tehát és félünk tőle. És féljük is persze, mert a buta csend némasága bástyaként védelmezi az önmérsztésében is hangoskodó értelmet. Ezért szorít torkon a félelem, amikor hangok taposnak a csendbe, ez az a jel, amely megállásra készítet. Abbahagyom a táncot, a sötét ott marad velem. Egyelőre csak hallgatom a közeledő lépteket, próbálom megfejteni a megfeythetlent, az élet is ezzel próbálkozik minduntalan, merthogy sosem látta a csődöt, a halott anyát, amelyből vétetett. Nem léptek ezek, inkább csődület, a földre zuhanó léptek csődülete. Félek. Ehhez már semmi köze sincs a kisagynak, az a sejt, amelyik nemrég röhögve ugyan, de teljesítette a felsőbb parancsot, most hallgat. Aztán menekülök. Menekülnöm kell, mert egyre hangosabban dübörögnek a léptek. De miért félek? Hiszen nem félnék, ha megkínoznának vagy kitépnék belőlem a lelket, elviselném, ha hitelenségemre ráhúznák a hit álarcát és keresztet faragnának belőlem, a haláltól viszont félek, de csak akkor, ha aszinkronba kerül a Mindenséggel. A végleg elmaradt lélegzetvételektől idegenek a dübörgő léptek, és a gyásztánc is röhejes mutatvány, ha padlóra csapódó lábak taps-imitációja kíséri, akár egy bohóc bukdácsolását a cirkusz porondján.

Hová meneküljek? Otthagytam a homlokba hulló, aranyszőke fürtöket, az egyetlen, amely lételemként szolgálta az életem, a hátsó ajtó a szabadba vezet, de hiába rohannok, a látóhatár mintha egyre közelebb kerülne, szűkül a tér, a felhők karnyújtásnyira fölöttem röpülnek, közben a hangok vérszomjasan közelednek, Uram, Istenem, ha volnál nekem, a föld alá terelnéd e vérszomjas csordát, a nyüvek templomában a katedrálissá nőtt hitet is felzabálják, az őrvongó indulatot és az imák sóhaját, ha megteszed, a világ hóhéreként ajnározni fogom a neved, szeressétek gyilkosaink gyilkosát, ámen.

Semmi. Pedig ez ima volt, azt hiszem. Az elszabadult hordát egyre közelebb érzem, ezek a véremben akarják viszontlátni a napfogyatkozást, pedig én lassan táncoltam, méltósággal és nemesen, megpróbáltam nem kecses lenni, mert a kecsességben önimádatba ágyazott ferde hajlamok nyegléskednek, mozdulataimban áhítat volt és hazaszeretet, na jó, ez utóbbi maszlag volt, belátom, maszlag a négyzetten, merthogy nemcsak a kijelentés maga hiteltelen, hanem amit érdemben hordoz, az is félrevezet, a lángoló szövegek megperzselt gondolatokat szülnék, s innen már csak egy lépés a hamu, az enyészet, érzéketlenségében toronymagasan érzelmdűsabb az a szó, hogy seggfej, de ez már mélyfilozófia, erre most nincs idő, maszlagolással semmit sem érek, pedig csak önmagamban beszélek, és ez annyit ér mint egy akármilyen sóhajtás, nyüsztítés vagy fohász, sőt, annyit sem, mert a sóhajtásnak tartalmat adhat a történelem, a nyüsztítést meghallhatja Földanya, s az alázat magvait el tudná rejteni, a fohásznak pedig unaloműző szerepe is lehet, ha már a penitencia altatódalként igencsak bevált.

Közben nincs megállás, rohanok tovább.

>>>>>>>>>>

Az árnyékomat már meggyalázták, talán ez kielégíti őket, csak hogy a hiú ábrándok táptalajában fonnyadt virágok teremnek, a feladás burjánjai is jogokat követelnek, nézzétek, hogy lapulnak ott elől, közben szétzilálnak mindent maguk körül és engem is térdre kényszerítenének, ha nem a félelem tartaná még mindig a gyeplőt és hajszolna tovább a reménytelenségbe. Ám itt belül, valahol a mélyben, rojtosra szagatott nadrágban rimánkodom, ember vagyok, selejtes tartozéka az univerzális csöcselékeknek. Valahogy közhírré kellene tenni, hogy lemondok az örömről és a mélabúról, sosem fogom gyászba ölni a mozdulatot, leszaggatom a tébolyulttá merevült, önhitt vigyort az arcómról, megtagadom azt a lételemnek nevezett ringyót a halottas ágyról, és egyáltalán: mindennek az ellenkezőjét hiszem és hirdetem, és az ellenkezőnek az ellenkezőjével is egyetértek, és ha ez még mindig nem elég, megtagadom a legkedvesebbet, lényegemet, a jelenemet, a múltamat és a nevemet, s ha ráadásaként a gatyám is kell, azt is vigyétek, hát, ez az, lám, mennyivel könnyebben hordom magamban a félelmet, már nem is rohannok olyan veszettül, tessék elhinni, kérem szépen, hogy tulajdonképpen már nem is félek, dübörögjete csak, gyerekek, dübörögjete, s ha széttéptek, hát széttéptek, persze azt is megtehetném, hogy nem várlak meg benneteket, ha ki tudnám szakítani keblemből a szívemet, úgyesen letenném elétek, aki elsőként tiporja telibe, az szőlístaként szerepelhet a földi és az égi harcmezők véráztatta szeméttelpein, közben a kórusok himnusz bönbölnek, lelkesen düllenednek a szemek, mit csinál az a kis mamlasz hóhér ott hátul?, üssetek a fejére, lépést betartani, emberek, lépést betartani, na kész, újabb rohamra, előre!

Csak hogy mindezekből semmi sem lesz, mert beérték. Hát akkor elvégeztetett. Utoljára még rimánkodnék egyet, de ezekkel nem lehet szót érteni, nem az én iskolámban tanulták az egyszeregyet, az istenük sem érti a nyelvemet, harangjaik szavából kivesszettek a kegyelet, a kutyák vakkantása semmit sem mond nekik, a virágok énekét sem képesek felfogni, a napsütés is emberi nyelven beszél, de ők simléderes sapkával védekeznek ellen, a szememet behunyni sem merem, várom a torkomra fonódó kezeket, testem szétesőben, lelkem startra készen. Körülvesznek, rikácsolnak, nagyokat döngenek a léptek. Üdvrivalgás, hejehuja, a vérengzés mámorától elborult agyak tánclépésre készítetik a suta lábakat, az asszonyok s a férfiak egymással összefogózkodva járják a kórtáncot, páros ütemben, gyors ritmusban, mosolytalanul. Egyikük int, hogy álljak be én is, nem, nem akarok, ezer év nem volt elég, hogy erre felkészítsenek, a saját táncaimat gyaláznám meg, ha beállnék közétek, de ők erősködnek, hogy menjek, már többen integetnek, a kurva anyátokat, mondanám, de csukott számat őrzi a gyávaság, hallgatok és továbbra is csak gyászt akarok, félelmet és csendet, megaláztatottságot akarok otthonom roskadozó falai között, révült álmaimban és szétdőlt temetőmben, lábaimat menekülésre szoktatták, üldözöttként formált emberré a végzetem, de hiába minden, mégis ott vagyok, ott vagyok velük, átveszem a tánclépéseket, s járom a táncot páros ütemben, gyors ritmusban, mosolytalanul. És félek. Magamtól félek.

VERESS GERZSON

A meghosszabbodott veszély...

— dolce stil vecchio —

*Valami ősi estületből
a naptalanság bújt beléd,
mert benned minden gyorsan eldőlt,
benne kétséglik még az ég.*

*(...) csak kicsit élj a szürkületben:
a meghosszabbodott veszély
jöttkor pillája se rebben
mert vak, görög, és sose fél*

Lászlóffy Aladár

*Bevallom, Herceg: nagyon félek,
bár nem tudom — mi ellenébe.
Már régtől élek szürkületben,
mi számomra rongy vég veszélye.*

*A naptalanság — sajn' — belémbújt:
utamon követ célkereszt;
életem olybán lefokozva,
mint számtanban az egyszeregy.*

*Igaz barátom nincsen egy sem,
falánk lánykákban már elég...
Szemernyi öröme néhanapján —
ha rámragyog a messzeség.*

*Szeszektől hét éve búcsúztam;
nem kell alkohol mámor...!
Köszönte inkább glóriázó
szerelmek nyilas Amora.*

*Magam úrsötét végveszélyben
— daliás kor csillagja hullt —
fel-felkísért (a túlsó partról...!)
egy-egy örömszilánknyi múlt.*

*Pillangózás Szent Anna-tóban,
sítúrák fönt Bálványoson
és gitárzenés szerenádok
gyertyát csillantó házsoron.*

*Meglaktam "fő- és mellékvároost",
földszintet és emeletet;
ez a vers is az ifjabb korból
átmentett zárszó-láttelet.*

*Munkám dandárját írógépen
pötyögtettem... — ha volt szabad...
sorvég-rímek hívószavára
e n n y i: mi élteimből marad.*

*"Csak kicsit élj a szürkületben":
szólint a Költő — szőfelelem.
Verset faragni, üdvözítőt:
félelem ellen — lételem.*

*Napot csillantó délre vágyok,
s még nem késő(?), ha úgy veszem.
Csillapítatlan szomj él bennem,
mi jót sugall — s felér eszem.*

*Szemfényvesztésnyi gondolattal:
termő-teremtő lét-közép
bujt: hajthatatlan ifjúságom,
adassék érdememre szép.*

*Érdemtelen nem kérek semmit;
baráti jobbot — jobbomért,*

*s néhanapján egy kósza csókot,
mely bamba bámészt sose sért...*

*Mércém: "a lélek kultúrája" —
ennyi iszapban szent sziget,
dobogtasson meg vallomásom
egykor értem érző szívet.*

*Nem alkuszom le éveimből,
mi Fönnső döntésre kijár.
Vagyok a pakliban a pikk ász —
... ne omoljon ránk kártyavár;*

*a szív hetes a héthatáron,
villong lázongó szenvedély,
ige, rag béklyó-kristályrácsa,
néha ráncsikordul a mély.*

*— ha megmártóznánk szegyenében,
az aranyalma elpirul,
... — inkább horadjon az ág gyümölcsöt,
mely fönnön homlokán virul.*

*El! — krizantémos gyászdalárda,
odébb útból, holtasmenet,
gyönyörködtesen csillag árja,
— ég-koszorúra fölmehet.*

*Még élni, tenni, anyanyelven
harsogjon opuszt ki a száj,
tettre kél talányos mosollyal
az egy-érvényes így-muszáj.*

*Örökül hagyott sorsainknak,
sorsosainknak igaza ez,
marad az aranylemeztárban
dalunkból is aranylemez,*

*s ki folytatója arcainknak,
abban a Jövő-szomj delel,
depresszió, felsz hajnalórán
közelünkblől is elszelel,*

*őszi fény von arcot sugárba,
rivaldájával elvakít,
kérem az újságárudában
a hírözönt: a Holnapit,*

*mert bármely búval nyitám versem,
kialkuszom még Holnapunk,
örökérvényű-esedékest,
dolce stil vecchio-dalunk*

*hitet tesz igenlő Továbbra,
— nem mételyeznek kételyek! —
ha hívtok, félresöprök menten
betörni gyűlölő féltszektet.*

>>>>>>>>>>>>

rá. (Grover S. Krantz: *Geographical Development of European Languages* Peter Lang: New York, Bern, Frankfurt am Main, Paris, 1988. American University Studies, series XI. Anthropology and Sociology, vol. 26.)

Számomra ennél is izgalmasabb, hogy az utóbbi években, sőt napjainkban számos olyan magyar őstörténeti vázlat is keletkezett, amely az eddigi sematikus képet — s nemcsak a finnugristákéit, hanem részben — és *szándékában* — ellenfeleikéit is, finom elemzéssel lebontja, szétveri, majd egészen új képet törekszik rajzolni nemcsak a népvándorlásunkról, hanem őstörténetünkről is. (Amennyiben felfogása érintkezik előző magyar őstörténeti elképzelésekkel, azt általában nem részletezi.)

Ízelítőül néhány sor egy Meszlényi nevű szerző vitairatából. Miután közli Bárczi Géza "fantáziálását" egy "a vadság felső fokán álló gyűjtögető, vadászó, halászó gyalogos nomád nép"-ről, a *Sántaságot eltitkolni nem lehet* című cikkében, ezeket mondja:

"Az elhangzott kalandos kinyilatkoztatás jellemző a finnugor nyelvészek rekonstrukciós kísérleteire, de ennek ellenére is meggyőződésem az, hogy nem a finnugor nyelvészettől kell irtóznunk, hanem csak attól a finnugor őshazaelméletől, melyet az urbánus "tudósok" erőszakoltak a magyarságra... A neves hozzászólók érdekes módon mostanáig nem az őshazaelmélet megcáfolására fektették a súlyt, hanem inkább nyelvünk finnugor létét tagadták konok, gyenge érvekkel vagy elszármazásunk tarka változatait latolgatták, megfélemlítve arról, hogy a magyar életforma mindig is paraszti volt

(a legkorábbi írásos adataink szerint is(!) — lásd Sz. István VIII.—IX. törvényét), tehát olyan röghöz kötött, amely bármilyen költözködést vagy vándorlást kizárt. Őstörténetünk és nyelvészetünk nagy talányait az okozta, hogy Árpádék törökös (turk) népek voltak, akik állattenyésztők lévén nem hozhatták magukkal a földművelés tudományát és annak terminusait (műszavait) sem. Következésképpen a le-

telepedéssel kapcsolatos kultúrműszavakat a Kárpát-medencében élő népektől kellett a turkoknak átvenni. Igen ám, de a Scythiából kijövő — "a Duna-Tisza közén, a Felső-Tisza-vidéken, valamint a Vág és Nyitra közén megtelepült, gazdag leletanyaggal, díszes öltözetben eltemetett (Éry) — elegáns katonanemzet tovább legettetett", illetőleg az aránylag kis létszámú honfoglalók homokos szállásterületeik közelében (László) barmaikat tenyészítették; így ők a földműveléssel továbbra sem foglalkoztak. A kárpátmedencei parasztok pedig változatlanul éltek az évezredek óta beidegződött életüket és beszéltek az azóta is fennmaradt magyar nyelvüket, mert őket a római rabszolgáltatás hódításai és áttelepítései csak kis részben érintették".

Két dolog kitetszik már ennyiből is, hogy egyrészt ez az elmélet sem minden elemében új, és ezért, de éppen a valóban új gondolatok miatt is, mind a két tábor — a finnugoros és ellenfele — hevesen fog "visszajelezni" rá.

Éppen a heveskedéseket kerülendő, a fenti idézetből kipontoztam néhány szót, amely személyeskedésként, esetleg politikai-érzelmi érvelésként hatna, és a továbbiakban is így járok majd el, amikor Meszlényinek *Az ó-európai nyelv* című tanulmányát fogom ismertetni, miután kis-sé megtárgyaljuk a magyar őstörténet létjogosultságát kétségbe vonó álláspontokat is.

(folytatjuk)

A szerzőről mindössze annyit tudok, hogy címe: Meszlényi Róbert Imre, Laufenstrasse 41 CH—4053 Basel Tel. odl/ 331 11 38

MAJLA SÁNDOR

Riport az angyallal

Bajor Andorra emlékezve

...és örömmel,
boldogsággal telik meg a ház,
a szfo...

— Uram, ne folytassa, kérem.
Nem szoktam beleszólni
más kérdéseibe...

Leginkább azért, mert nekünk
tilos ezt tennünk. Ez parancs
számunkra. Most azonban
megteszem, mert úgy érzem,
betelt a pohár.

Nem bírom ezt így tovább!
Ennyi évszázad s ennyi
hazugság! Nincs értelme.
Hogy ház, szfo, hogy öröm,
boldogság...

Ugyan, uram, miféle öröm,
milyen boldogság az, hogy
legalább ugyanannyi helyre
nem mehetünk el, nem vihetünk
semmit, mint ahány helyre igen,
egyszerűen, mert ez a parancs...
Ha ezzel kezd, talán
lenne értelme beszélgetnünk.

Így azonban nincs. Valami nem
működik, és — mondhatom — volt
időm — végre — elgondolkodni
önmagunkról: AMÍTÁS VOLT AZ
EGÉSZ. Baj van mindennel:
az ellátás, a sárga, a fekete
bőrű kollégák alacsonyabb
beosztása... elképesztő. Fájdalmas,
hogy Önök mindezekről semmit
sem tudnak. Legtöbbünk
szétfoslott, szakadt lepelben jár,
a sarunk már... itt van,
látja a lábujjaim, igaz, kinn
vannak, nem? Egy tollúnyi
szárnycsere nem volt időtlen
idők óta. Néhány közelebb
súrlódónak vagy cégszerűen
működőnek, akik megengedhetik
maguknak, igen, de a többség...
És nem is a mi bajunk a legnagyobb.
Keserűbb az, hogy segélyszerű
szemfényvesztés az egész ajándékosdi.
A fényes ruhájúak, persze, csak
néhány helyre mennek, számunkra
felfoghatatlan ajándékokkal felpakolva,
de nézzen ide, nézze meg ezt a zsákot.
Hát angyal elé való, ember, gyermek
elé való ez? És hogyan osszam el
ezt a semmit, ami benne van?

S kinek? S kinek-kinek mennyit?

Tudja meg, ől a szégyen.

Egyszerűen nem jól voltunk kitalálva.

Az is lehet, hogy én elvileg már
(mert az ilyen hamar kiderül, mindig
figyeltek minket), szóval lehet, hogy
már ki vagyok rúgva, de nem ez a
fontos. A legszigorúbb tiltás ellenére
is el kellett mondanom mindezt, mert
nem bírom tovább, és történjék bármi,
kijelentem: ANGYAL PEDIG NINCS,
gyakorlatilag NEM IS VOLT SOHA! MI
EGYSZERŰEN NEM LÉTEZÜNK.

Kitaláltak bennünket, mert
azt hitték, hogy jobb és szebb lesz
a világ általunk, hogy — amint mondta —
ház, szfo, öröm és boldogság, de
mindebből nem lett semmi. Amítás
az egész. Így nincs értelme. Nem
azok vagyunk, akik szeretnénk
lenni, tehát nem is vagyunk. Hát
jegyezze meg, s írja le, várok, írja
csak le: ANGYAL PEDIG NINCS!

Rettenetesen szégyellem,
hogy létezem.

Kérem, ne szédítsék többé
velünk az embereket...

SERÉNY MÚMIA 112

ha majd minden rabszolga nép
jarmát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '98

SÁNTHA ATTILA

**A félelem az úr,
a vers csak szolgál**

Reggel ablakot nyit,
még nyújtózik egyet,
ráérősen ásít a tárt világra,
mint egy rubensi festmény,
felhót- és meztelen.

Nézem az utcáról, szája
széle felfelé megre meg,
tegnap még hátulról néztem,
amint felhót- és meztelen.

Szűröm kitette, kirúgtam,
de talpraesett, kutyabaja,
legalább szenvedne kicsit,
felhót- és meztelen,
kuroaság, hogy itt a holnap,

Nagy Ági (térzűkület)

Ki tudja mért, elindult felém,
nem volt mit tennem,
karjaiba hulltam én.
(Fonográf)

Rádhull valami bíborszín palást,
nyugatnak fordulsz az alkonyatban.
Előtted a víz (Adria? Földközi?)
a távolban vitorlásból vitorla,

minthogyha időtlen idők óta.
Lassan megtapasztalom a titkot:
ott álltam, míg melletted mások én,
fogtalak, mikor még mással voltam.

A horizont egyre közelebb és oly vad,
sötétül, mi távol, a jelen
halkan bele, átírja a múltat.

Megfordulsz és elindulsz felém,
sűrűll a fényhiány mögötted —
felég minden, ahogy alánkgöngyölködik
a távol linóleuma.

Esti mese felnőtteknek

Lassan megszokja az ember,
a románcnak vége.
Idővel említeni sem érdemes.

Edződöm, olykor cinikus leszek,
lamentábilis,
ahogy véget ér egy szerelem.

Mit elképzelünk: család, gyerekek,
rájövünk, nem kell.
És hogy sajnáljuk, hogy így esett.

Nézd ezt a telenovellát, édesem,
amint semmi megy,
rájöttem, olyan, mint az életem.

Kár, hogy elfeledlek, és te elfeledsz,
szerettük egymást —
ám ha nem lehet, hát nem lehet.

Nem jön

Rosszabb, mint tizenöt évvel ezelőtt.
Mikor csókolni kívántam az éppen őt,
de az első lépés istennek se jött,
csak álltam a valamik között,
érezve minden egyes nap után,
semmit ér az élet, s inkább a halál.

Mikor gyerekként mindent egy lapra föl,
napokig lestem kedvét, bánatát,
s belém sötétült a napos délután.

Rosszabb, mint tizenöt éve, délután.

Mint légy a lében

Mint légy a lében,
benne a lében,
nem ragyog leben,
magyarán élet.

Lében a kanál
max. ha lehettem,
orromra mások,
magam ülöttem.

Lennék Amálban,
lé a kanálban,
nem análkanál,
a babám faszába.

VALTER GÁBOR

Történet a...

Támadnak a...
Hívnak a...
Elbújtam a...
Elvittek a...
Oroosom azt mondta
soha többé nem leszek
SZABAD.

Napmintnap

lángszagú isten
lányszagú nő
lánnyajkú isten
lángszagú nő
tűzvész vagy nekem
tűzvész féreg lelkemen
istenő...

Egy csésze fekete

Mostanában, hogy néha vonatozgatók,
az állomáson, ISTENT-től
eredő kegy birtokosaként,
alkalmam nyílik megpillantani
egy-egy elszárguló INTERCITY-t,
ami csak 3—4 kocsiból áll, és nekem
nagyon tetszik, húsznyi primitív gondolat
tép belülről, tépik beleim, májam,
tudom, vesém, szívem, húgyhólyagom,
majd kiizzadtatják velem az egészséget,
hogy csupa szfoesen utaznék
legalább egyszer rajta, piros
leszek és mindenki undor
odik, a zöld plafon alatt
szárgul a vonat.

A nagybetűs...

Voltam gyerek jártam iskolába
idővel otthagytam
Kisétáltam Az Emberek Közé
Ráment Egy Cigim
ÖRS BAROSS ASTORIA
KÁLVIN FÓVÁM
Kisétáltam az emberek közül
ráment egy cigim
Szabadsághíd
seggem alatt a Gellért
élvezem a csendet
az autók zúgnak a szerelmesek
halkan susogva éltetik
márciust
néha egy-egy kutya hangjára
a gazda
rikácsolása
alattam Budapest
évek telnek el és
látszólag minden megváltozik.

LÁZÁR LEHEL

Halál-kerengő

Még néhány nap és indulok.
Még néhány nap és indulok.
Estélyiben leszel és pezsgőt iszol.
Én-fehér zakóban konyakom kortyolgom.
Majd Chopint hallgatunk és
Liszt-rapszódiaira szeretkezünk.
Kétszemélyes pártot alapítunk.
Mi leszünk a semlegesek.
Néhány napig így fogunk élni.
Aztán bevesszük a gyógyszereket.

*

kedvesem
ahogy ma felém jössz
úgy ahogy ma felém jönneél
és úgy jössz igen hogy nem értem
mért nem olyan a kert mint régen
mért nem ugyanaz a szemedben
levő buja vágy fogaid között
a káromkodás mintha szöknének
előlem a szavak kezek között
falak alatt nem Anna Karenina
nem a kihűlt ágy
csak az üres üveg
s ahogyan a láb

EAST Side Express (II.)

Király Zoltánnak
Zolikám!
fejem felett hosszú
sorban húznak el
a nikkell pléhszamarak.
Lucky Strike
a számban
és a tudat alatt
öld meg
kérlek öld meg
a nikkell pléhszamarat.

C. T.-nek

szépséged csak távozásodé
álmokat csak a vágy ad
estére fehér ruhát öltesz
örökkön-örökké vágyat

PÁLL ZITA

"A csendben sejtek realizálják az olvasatot"

Jász Attila neve kevésbé ismert az erdélyi magyar irodalmi köztudatban, s a *Jelzések könyvét** olvasván ezt nem tartom meglepőnek. A kortárs magyarországi irodalom nagyjainak műveivel (is) általában csak esetlegesen és érintőlegesen találkozunk — persze akad egy-két személyes kedvenc, akikről alaposabb ismereteink is vannak. Hiányzik azonban a szoros lekövetése annak, ami "odaát" irodalmi berkekben történik (és ez tapasztalatom szerint fordított irányban is ugyanígy [nem] működik): a középszerű avagy gyenge anyaországi írók-költők így végképp kívül esnek szemhatárunkon. Meg aztán bevallhatjuk: nincs túl sok időnk, s az eddig fölhalmozódott, valamilyen okból általunk értékesnek tartott irodalmi művek elolvasásának szükségessége és kényszere erős szelekciós szempont olvasmányaink kiválasztásakor.

A *Jelzések Könyve* olvastán újfent fölvetődik a kérdés: adott szöveg mitől válik verssé. A gordiuszi csomó átvágásának gesztusához hasonlatos az a válasz, miszerint ezt az olvasó viszonyulási mondja dönti el, ergo bármely szöveg olvasható versként. A versiség kritériumai tulajdonképpen a végletekig szubjektívek, és ha illúziótlanul szólunk róluk, úgy azt mondhatjuk: racionálisan megragadhatatlanok. Közhely már, hogy a forma távolról sem elégséges föltétel. ("Pedig gyanítom, az irodalomelméleti kézikönyvek sem tudnak lényegibb ismérveket elsorolni a versről, mint amivel Szörnyeteg Lajos védekezik: »a sorok szépen egymás alá vannak írva, és minden sor nagybetűvel kezdődik...«") Az a bizonyos "szükséges plusz", amely verssé tesz egy akármilyen szöveget, nyelvi talán nem is érinthető meg, mert az olvasási mód szubjektumfüggő, s nemcsak az olvasóra jellemző kulturális kontextus/determi-

náltság (azaz a hagyományrendszer, melybe beleszületett), de a személyes élmények is meghatározóak akkor, amikor úgy érezzük: az éppen olvasott szöveg vers, jó vers, megszólít stb. Ez utóbbiakat viszont Jász Attila szóban forgó kötetének textusaira vonatkoztatva — nem mondanám.

Jász ezen kötete három részre tagolódik, s az egyes szövegek "címét" általában az első sor grafikailag kiemelt része adja. A kötet cím maga metafizikusra hangolja az Olvasót, az azt alkotó szókapcsolat behozza a tudatba a Biblia könyveit, A Változások könyvét s egyéb misztikus műveket. Csakhogy az *Első részt* kitevő öt sorosok rövid úton kibillentenek ebből a hangulatból. Sőt. Mert különböző képek egymás mellé/alá helyezése, archetípusok intenzív, már közhelyesülő, zavaró gyakoriságú használata még nem elegendő ahhoz, hogy versként olvassuk ezeket a szövegeket, noha formájuk (nem túl hosszú sorok szépen, lépcsőzetesen egymás alá írva, minden sor nagybetűvel kezdődik) ezt sugallná (de valahogy prózaként sem...) Avagy kevesek lennének a léleknek s a természetnek a Jász-versekben leképződő mély metafizikájához, szimbolikájához satöbbijéhez? Mindenesetre úgy tűnik, a sorok száználmasan vergődnek az érezhetően/erőltetetten mélynek és elgondolkodtatónak szánt asszociációk terhe alatt, de szenvedésük értelmetlen, mivel az eddig megírt sokezerből inkább azok a versek bizonyultak sikerültnek/sikeresnek, amelyeknek a nagy és igaz összefüggéseket és emberi dolgokat (legyünk kissé patetikusak) — ha vannak ilyenek — erőlködés nélkül sikerült sejtetniük, hogy elszorul a torkod egy egészen hétköznapi kép vagy szókapcsolat olvastán, s hirtelen úgy érzed: legalábbis "az asztal tetejéről" nyílt rálátásod mindarra, amit eddig a földről szemléltél (apropos *Holt Költők Társasága*). A frusztrált férfi esete azonban (például) nem emel sehová: "Nóm nem akartál lenni / Fám leszel ezután / Minden homlokod / Lant és íj / Lombdísze leszel nekem" (9. old.), ahogyan

a közhelyesség is csak farsztani képes ("A látvány szemünkbe zárul" [13]; "A fájdalom fokozatait számlálom" [17] stb.). Asokatomondás görcsös vágya — csak látszólag paradox módon — semmitmondást eredményez (pl. "Mi nyílik szárnyaid elé? / Magányos madár éneke mezdön / A könyveket zápor mossa el / A keskeny ösvényt / Régióta nem érintette láb" [15]). Külső és belső táj szinkronizál(ód)ása, tó, folyó, tenger, óceán, virág, szirmok, hegyek, lomb, fák, mezők, nap, hold stb. emlegetése kevésnek mutatkozik a szöveg átszellemítéséhez (vagy hogyan nevezsem azt a bizonyos szükséges plusz), így aztán a *Jelzések könyvének* első része egyetlen dolgot jelez megbízhatóan: a tehetség hiányát (idejekorán s túl expliciten mondtam volna ki?). Mivelhogy, amint arról már szó esett, a költő nem attól lesz, hogy leír néhány rövid sort egymás alá.

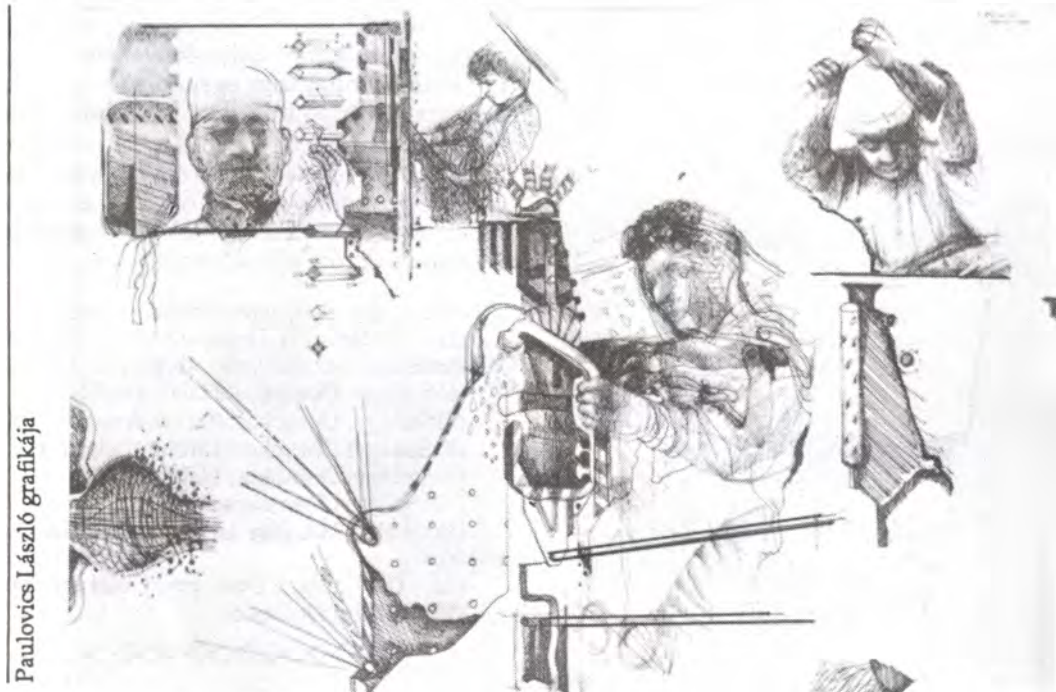
Egy ilyen *Első rész* hordozta fölvezetés után már csak a jóindulat olvastatja tovább a könyvet. A *hátha*. Csakhát: újra a tenger (az olvasó már kimerülten kapáldzik: fulladoz[ik]). Ez az archetípus (is) annyira leterhelte és elhasználtá vált amúgy a 20. század végére, hogy egyetlen kötetben belüli szüntelen, erőltetett használata a költő részéről bizonyos fajta érzékenység hiányát jelzi (avagy hályogkovácsi merészséget?). Közben az egész érezhetően átsusszan további közhelyekkel ékesített üres prózába ("Minden sziget külön világ — / magyarázzák —, amelyhez át kell evezni a feledés vizén...") [30] — a forma viszont, mint látható marad), mely feltételezhetően mond valamit, legalábbis a látzat ezt mutatja, mivel szavakká összeálló betűk vannak. "Pontatlanságokkal telik a papír." (31) Lehet, hogy mindössze ez van? Hogy a papír telik, a kötet a Magyar Könyv Alapítvány és a Tatai Önkormányzat támogatásával megjelenik, s egyébként ennyi, nem kell komolyan venni az egészet, amikor a kérdés így fogalmazódik meg: "Te hiszel a folytatódásban?" (38). Naná. A folytatódás, kicsit hátrébb: "Toronyból figyeled, ahogy terjed / kérdéseid sivataga. Szétfújja a szél. / Csak repedésekben marad válasz." (40). Így érkezünk tengereken és sivatagokon át a Harmadik részhez (újfent Vissza a természethez!), melyben ósdi, poliszémián alapuló poén zárkózik föl a közhelyek mögé szoroson ("Még sárgult már az őszi levél / az asztalfiókban." [46], hogy aztán végre kimondassék: "(Minden tájkép önarckép.)" (48). Egyre elkeserítőbb, egyre laposabb, egyre... Tovább folytatni ezt nem látom értelmét.

A méltányosság jegyében elmondandó, hogy akad egy-két sikerültebb alkotás is a kötetben, amint az illik (az Olvasó iránti tiszteletből) — csak nehogy a világtalan szárnyas és a mag esete, avagy a nagy számok törvénye...

"Elég egy rossz mozdulat a mutációhoz."

*Jász Attila: *Jelzések könyve*. Orpheusz Könyvek, 1997.

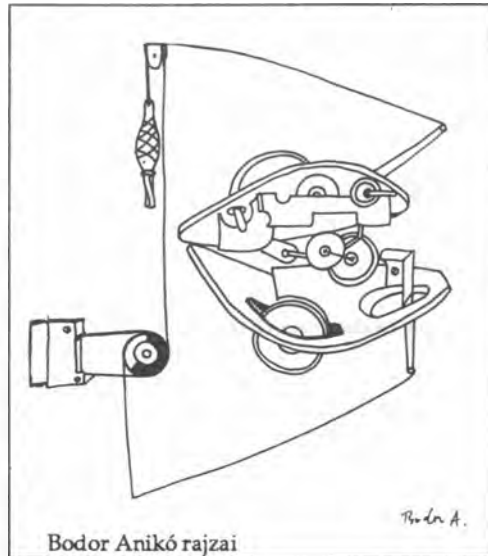
**Kovács Sándor s. k.: *Irodalom-rendszer és ideológia*. In. DEKONFERENCIA [I]. 67.

Paulovics László grafikája

Hotel Kalifornia

De különben már egész jól vagyok, tudod, szép kilátás nyílik szobám ablakából, fák, mindenütt fák, és madarak ébresztenek reggel, igaz, kicsit korán, és olyan éles a hangjuk, de meg lehet szokni, aztán mindjárt ébredés után reggelizek, vajas kenyeret és teát iszom hozzá, mindig frissen főtt teát, úszkálnak benne a zöld növények és a félig feloldódott szaharipirulák (kétféle van, az egyik fehér, a másik piros), reggeli után néha sétálok a parkban, de nem mindig, mert fáraszt a mozgás, aztán kicsit lepihenek, elmélkedem, egy kutyám is van, ott függ a falon, az ágyammal szemben, úgy hívják: Kutyá, vele rengeteget beszéllek, már megtanítottam ugatni és dorombolni, nagyon selymes a szőre, nem úgy, mint a takarómé, utóbbi minden este meg kell borotválnom, annyira szúr, mert borotvám is van és éles is nagyon, tegnap el is vágtam az ujjam, be kellett kötni (azt mondták, nem is folyik a vér, de én tudom, hogy elvágtam, mert fáj és a heg is megvan, tudod, ott a kisujjam végén), még ebédig egy kicsit sportolok, úgy kétszer-háromszor körbejárom a szobámban, aztán ebédelek, háromfogásos ebédet, rendelni is lehet, de nem érdemes, mert a szakács csak a kőménymaglevest tudja rendesen megfőzni, a húst mindig annyira puhára főzi, hogy ne kelljen késsel vágni, de nem is lehetne ezekkel a késekkel, minden kés életlen, mondogatom is gyakran a pincérnek (ez egy különös hotel, a pincérek fehér köpenyben szolgálnak fel, de rendkívül készségesek, míg eszem, el nem mozdulnak mellőlem, csak a kezem kell kinyújtanom, máris kiveszik az elhasznált evőeszközöt és teszik bele az épp soron következőt), hogy ha adnak magukra, cseréljék ki ezeket az ócska alumínium késeket meg villákat valami fényesebbre, egyszer rizset kaptam és a pincér nem hozott hozzá pálcikákat, pedig nagyon meg szeretnék tanulni civilizáltan enni, mit mond majd Lao-Ce barátom (róla még nem meséltem, néhány napja ismerkedtünk meg, ő is itt lakik), ha meghív ebédelni, biztos valami keleti ínycsenget tesz az asztalra, majonézes csigaszemet epermártással, esetleg kecskehúst mogyorókrémmel, de mindenhez rizs jár, tudod, Lao-Ce nem is néz ki kínainak, vörös haja van, kék szeme és egészen fehér bőre, de azt mondja, azért olyan fehér a bőre, mert a napsugarak zavarják a gondolkodásban, ezért ő nappal soha nem megy ki sétálni és az ablakát is elsötétíti és a haja azért vörös, mert a takarítónőt felbérlette a szomszédja, hogy cserélje ki a hajsamponát festékre, a szomszédja különben is egy konspiráns, mindig a takarítónővel és pincérekkel sugdolozik és ő is fehér köpenyt visel, és mindig csak délelőtt van itt, velem is akart barátkozni, de én kereken megmondtam neki, hogy mindenféle emberekkel nem érintkezem, van nekem elég barátom, de hát többet nem adnak rizset, csak azért, hogy többet ne kérhessem a pálcikákat, biztos nincs is nekik, egy rendes tévé sincs ebben a hotelben, meg a lapok is rendszertelenül járnak és valaki azokat is megrongálja, minden cikkbe bele van nyírálva, csak az apróhirdetéseket hagyják meg épen, azokat fel is lehet hívni, ne haragudj, hogy Neked még nem tele-

fonáltam, de tudod, annyira elfoglalt vagyok, ebéd után még lefekszem egy kicsit, mindig annyira elálmosodom az ebéd utáni kávétól, ezt is azzal a két fajta szaharintablettával édesítik, az egyik fehér, a másik piros, olyan csúnyákat szoktam álmodni, autók meg lökdösődő emberek, valaki ölel és azt ordítja a fülembe, hogy ne halj meg, hisz nem éltél még eleget, nem látom az arcát, annyira szorosan ölel, a hangja sem ismerős, egyik barátomé sem, velük itt minden délután beszélgetek, biztos ráismernék, ha valamelyiküké lenne az a két fojtogató kar, egy gazdátlan hang, mindig ugyanaz, a telefonban felhívott apróhirdetésekre is mindig ugyanaz a hang válaszol, szóval nem az, amelyik a fülembe ordít, hanem egy másik, de mindig az, valószínűleg a telefonnal lehet valami baj, azt hiszem, le is hallgatják, mert mindig hallok egy surrogó hangot, mint mikor az ablakom előtt a lombok közt járnak a szellemek, mert az is van nekünk, de az ablakot nem szabad becsukni, pedig annyira félek a szellemektől, én még nem találkoztam eggyel se, de Shakespeare mondta a hatosból, hogy őt minden este homlokon csókolja egy Múza nevű szellem, és neki hinni kell, mert már könyve is jelent meg, épp tegnap mutatta, nagyon szép kötésben van, olyan puha bőrrel bevonva, ami nem karcolja meg az arcot, sajnos nem tudom, mit ír, mert nem tudok olvasni, de azért minden délután, miután felébredtem ebéd utáni pihenésből, kézbe veszek egy ugyanolyan szép bőrhuzattal ellátott könyvet (mert nekem is van egy) és azt forgatom, színes képek vannak benne az egyik oldalon, a másikon meg ugyanazok az ábrák és azokat ki szabad festeni, de a ceruzát nem szabad befalni, én legjobban a piros színt kedvelem, mindent pirosra festek és festés után szabad tévét nézni, de csak vacsoraig, vacsora után is teát iszom, úszik benne a két szaharipirula, az egyik fehér, a másik piros, aztán le kell feküdni, elalvás előtt még kicsit beszélgetek a kutyámmal, kit úgy hívnak, hogy Kutyá, már megtanítottam ugatni és dorombolni, muszáj volt az ablak felőli falra akasztanom, mert valahányszor a teliholdat látta, egész éjszaka ugatott, nem hagyott aludni, pedig annyira kell az éjszakai pihenés, még elnézegetem kicsit az eget és azon gondolkodom, hogy miért zöld a rács az ablakomon, mikor az egész szobám fehér, és egyáltalán, minek kell rács egy földszinti szoba ablakára?

A Nap útja

Alulírott Dónáth Sebestyén, azzal a kéréssel fordulok minden földi halandóhoz, hogy még ezen utolsó óhajomat végighallgatni méltóztassanak, mert én már több beadványt nem nyújtok át az életnek, mert én soha nem kértem semmit, csak a csendes öregkorra vágytam, csak szerettem elnézni a felkelő Napot, minden reggel munkával köszöntöttem egy újabb élet születését, bár most már jó ideje csak az ablakig tudok elmenni, két almafa közt már nem ugyanazt az élményt élem át, mintha az Agyagos dombja fölött látnám lustán felkúszni az égbe, az Első Háborúban is harcoltam én már, rég volt, de tisztán emlékszem a sárban elszórt halottakra, a falut sokáig lötték az oroszok, a jegyzőék házáat lassan kerüli meg a Nap, olyankor még árnyékban a falu, mindjárt a Háború után nősültem, elvettem a falu legszebb lányát, ők sem voltak gazdagok, hát építettünk egy házat, az ablakok keletre néznek, és a konyha elé ültettem két almafát és a ház oldala mellé egy tőke szőlőt, mikor megszületett az első lányom, majd elvittek a Második Háborúba, ez hosszabb volt az elsőnél és sokkal kegyetlenebb, miután a jegyzőék házáat megkerüli a Nap, egy dombot simogat végig, az még nem volt úgy akkoriban, de oda zuhant le egy német repülő, a pilóta nem halt meg, rejtegették a faluban, viszont a roncsot egy éjszaka földdel temették be, hogy ne lássák nyomát az oroszok, mert akkor már másodszor is lötték a falut, minden ház alatt pincékben éltek az emberek, van egy golyóütötte német sisakom, azé a pilótáé volt, kinek gépe fölött araszol délelőtt a Nap, aztán egy kaszálon siklik gyorsan át, ablakomból nézve a második almafa törzse a határ, addig ér a falu legelője, a második tő szőlőt akkor ültettem, mikor a repeszek süvítése közt megszületett a második leányom és ültettem egy harmadik tő szőlőt is, de az nagyon hamar kiszáradt, így maradtunk csak négyen a családban, műveltük a kis földcskét, voltak gazdag termések, de zömében csak inséges esztendő váltották egymást, voltak ünnepnapok is, de megvolt a csendes hétköznapok öröme, a lányok elkerültek otthonról, már csak ketten maradtunk és a Nap merőlegesen áll az égen, most készül megkerülni a falut, hogy Alszegeen is végignézzen, de előbb a Mogyorós-tetőn megpihen néhány pillanatra, unokáim lettek, láttam felnőni őket, míg gyerekek voltak, minden nyáron nálunk töltötték a vakáció egy részét, olyankor nem volt elég nagy a ház meg az udvar és az almafák tetején állandóan megfigyelő leste a Mogyorós-tetőt, mert amikor a Nap a domb legmagasabb fájához ért, akkor volt ebédidő, Alszeg házaítól nem látni a Nap további útját, az unokák felnöttek, telente a Sáros dűlő az utolsó állomása a Napnak, akkor maradtam egyedül, mikor az utolsó unokám is elkezdte saját életét élni, nyáron még tovább tart a Nap útja, egészen a templom tövéig, még a temető kerítésén hosszasan megpihen, aztán már csak a visszavert sugarak, akár az emlékek, próbálják megvilágítani a temetőt, az utolsó dombot, mi a falu körül van, olyankor lassan kihűl a Föld, bár fölötté remeg a meleg, de már egyre feljebb száll, a sóhajok fellegekbe ütköznek, szétterülnek, egy áthatolhatatlan réteget képeznek Föld és Ég között és ha esik az eső, mindig egy kis adag sóhajt mos bele a földbe, így mesélte az én nagyapám, ez volt az utolsó meséje s az utolsó sóhaja, mely már nem szállt fel az égbe, betemettük vele együtt a földbe, s ez az én utolsó sóhajom is, bejegyezve itt, a Földön, az Úr 1997-ik esztendejében.

Történelmi vázlat

Székely Kis István György volt honvédhadnagy emlékezései

Befejező rész

Amikor a XI. zászlóalj Nagycsűrűhöz érkezett, mely bizony már kevés számú legénységből állott, zászlótartónk kibontván lobogónkat, melyre minden egyes ember esküt tett az élő Istenre egymásnak, hogy azon estvén vagy bémegyünk Szebenbe, vagy mind egy lábíg elveszünk, a lelkesedés tetőpontját érte, amidőn ismét tovább mentünk. A szebeni térségen vívő országúton a zászlóalj minden egyes legénye ugyancsak énekelte az *osztrák armány Ferdinándot* úgyannyira, hogy Bem kétszer küldötte hadsegédét, hogy csendesen legyünk, de az elszántság engedetlenséget szült, amennyiben a legények még harsányabban énekeltek a harci dalt. Előttünk szakaszokban ment egy ezred jágerség, ki midőn a határon a városon kívül az ugynevezett Czibin vizének hidjához értünk volna zavart okozott, mert az erődítésekből jövő fegyverek lövései éppen a hídfőre voltak irányozva, és aki a hídon keresztül ment, az menthetetlenül bukott fel; ezért a jágerok kétszer tömegesen futottak visszafelé ahol zászlóaljunkba ütődtek; a többi vonalokon is már visszavonultak, még a székelyek is. Ekkor a XI. zászlóalj emberei minden vezénylet nélkül adták egymásnak értésére, hogy a folyó mentén csatárláncba húzódjunk le az útról, ahonnan megkezdettük a tüzelést, mely alig tartott egy fél óráig, midőn megrohanunk az erődített sánczokat, miközben altábornagyunk a közelben egy rakéta ágyúlovással egy kerti lakot gyújtott fel, mely világosságot terjesztett. Erre az ágyúk elhallgattak, az ellenség futott minden irányban, én a torlaszoknak nyomultam, utánam jött Czecz alezredes, akit a torlaszok csavarodó helyein, hol keresztforgatjuk voltak bé állítva magam vezetem okos lovát kantár szájánál fogva. Ekkor a legények utánunk bé az alvárosba, hol az utcák több helyt el voltak torlaszolva, a kis piacnak, hol egy boltíves hosszúdad sötét kapu volt, mint egy alagút, itt ismét vezetem az alezredest lovastul. A kispiacson egy ismerősöm, az ellenféltől őrmester szorított velem kezét és megadta magát ló legényével együtt, akik a sötét kapuhoz voltak őrségre rendelve, innét gyorsan a főtéren voltam, ahova kis idő múlva nagy lármával nyomult bé a székelység is az ugynevezett Rizskása

utcán. Gyertyavilág igen ritka helyt volt. Én mindjárt a főőrségre mentem, de itt sem volt, felmentem a hadtest parancsnoksági épületbe ahová a főajtón ahogy bényitottam, minden asztalon egy szál gyertya égett, de senki sem volt ott, a szögletben néhány fegyverek, és egy helyt egy nagy vasszekrény, mely a pénztár volt; de én az inspektziós asztalhoz mentem és ki akartam húzni annak fiókját, de be volt zárva, mire hátra fordultam és fegyverem tusájával egy ütással kinyílt, hol a századok számára facsarékokban meglehetősen mennyiségű ezüsthuzsas pénz volt bérakva. Ebből néhány facsarékot a történytartómba tettem, a többit az utánnam benyomuló hadnagyok és több tiszték, ki mennyit elkobozhatott, tették el. Evvel onnan lejöttem, ekkor már estvéli tíz óra volt, az altábornagy is béjött, kiszabadítottuk a tőlünk elfogott hadifoglyokat, kik egy földalatti dohos pincebörtönbe voltak bézsúfolva a legnagyobb tisztátalanságba. Voltak közöttük őrnagyok és századosok is; erre egy félreeső utcában lakó kereskedőnél megháltunk egyik honvéd ősmérősömel, Salmen Fridrikkel.

Másnap reggel rendbeszedve magunkat, miközben udvarhelyszéki újonczokat kaptam, mégpedig tetejétől talpig mind tiszta nyers fiúkat. Ezekkel aztán csak volt bajom, amidőn századom kiltelt, a többi századok hiányzó részeit is ezekből kellett kifejelni. Ekkor nyilvánult előttem a székelység eredeti összetartása, mert amikor külön szakaszokba akartam béosztani, nem bírtam kimozdítani helyeikből, mert hol egyik, hol a másik falujabeli. Ezt figyelembe vévén név szerint úgy állítottam őket össze, hogy a szakaszokéni sorokban egy községbeliek egy helyre legyenek béállítva. Így már nehezen csak ment, míg pár hét alatt bé gyakoroltam valamennyire, amelyben igen akadályozott a márcziusi csípős hideg szeles időjárás. Amidőn egyik napon vett parancs folytán az egész zászlóalj útnak indított Alvincze, innét a Maroson keresztül fel Gyulafehérvának, hol azt czernirozás alá fogtuk, mi Poklos oláh falu mellett táboroztunk, hol pedig Marosportuson, többször kémszemlére voltam, részint pedig egy vagy más községbe requirálni, mely küldetésem több-

ször regényes kalandokra adott alkalmat.

Gyulafehérvár czernirozásával fel kellett hagynunk, mert nagyobb erőkre lévén szükség, a szerbek és a rácok közt báró Puchner hadtestének töredékével össze szedte magát és Oláhországon keresztül béütött a Bánátba, hol Fehértemplomban foglalt állást. Elindult zászlóaljunk Lugosra, innét a hadiművellet Temesvár és

Versecznek irányult, siktérségen haladtunk, amelyen az egész láttávolsági tér mind szőlőültetvényből állott. Ezen szőlőültetvények közt kellett csatárlánc vonalban haladni századommal több mint két óráig amidőn elértünk a város közelébe, hol egy hirtelen lejtő alatt terül el Fehértemplom; meglepetve voltak, hol több utcai harczok folytak, a páncsovai útnak vévén magukat, de itt a város végén kemény ellenállásba találtak a Würtemberg huszárok által, akik ugyancsak aprították a polyákokat, akik Erdélyben megmaradtak, beszorították a városba, hol több keresztutczákon át szaladtak Szászka felé, a Stabnál pedig egy egész zászlóaljat fogtak el a Leiningerekből. Itten a huszárok temérdek futó szerbeket vagdaltak le Szászkaig való futásukban, ahonnan csak éjfél után kerekedtek vissza véres karddal, mely után három napot pihentünk.

Az ellenség újólág Szászka foglalt állást, amelynek közelébe mi is megérkeztünk. Ez egy rész-bánya város, ahol nagyszerű veresréz kohászat van. Egy szűk völgyben fekszik, mely inkább csak rejtekhelyt képez a hadjáratban. Itt már csatarendben vartak ellenségeink, amidőn egy néhány inkább üdvözlő ágyúlovást tettek, mire a huszárok egy előrenyomuló határon lovasságból kettőt elfogtak, ezzel gyorsan szedték össze magokat és hordták a sátorfát és meg sem állottak hegyen völgyeken keresztül általunk üldözöttve Mehadia Orsován keresztül, hol Veciorovánál újólág Oláhország határán találták magukat.

Ada Kaleh, vagyis Új Orsova, ez egy a Duna folyam közepén fekszik, erősség, melyben a törökök voltak több ágyúkkal felszerelve. Ezen alul a Duna parton foglaltunk órállást, ahonnan néhány napi ott tartózkodás után jöttünk Mehadiára a Herkulesfürdőn, hol negyvennyolc óráig volt pihenőnk. Itt számos kinevezés volt. Ezen kinevezés közt voltam magam is mint hadnagy. Innen jöttünk Karánszebesbe, hol szembe találtuk Vas századost, aki nem állotta, hogy több kolozvári jobb módú polgárok újonnan béállított képzetlen fia-

tal századunknál mint tizedesek s őrmesterek képpen elhelyezze a már képzetesebb tizedesek fölényében, amely eljárása a harc-képtelen vaskalapos századosnak kimondhatatlan visszatettségét és kedvetlenséget szült a legényekben, mire Lugos és Dévára érkezünk, hol az oláh garázdálkodások felköltvén altábornagyunk figyelmét, kormányunk rendeletére a XI. zászlóaljnak négy századát báró Kemény Farkas ezredessel és Szigeti, már ekkor őrnaggal felküldötte Abrudbányára. Magam az V. századdal bizatván meg és a VI. századdal hadnagy Kis, hogy harmincz szekér kenyeret szállítva azt az említett két század kíséretében a kijelölt helyre megőrizzük. Már Mihaleni községbe érkezünk, amidőn jobbról miként balról is mutatkoztak az oláhok csoportjai. Némileg a levegő is büzhödött volt az azelőtt elhullott oláhok hulláitól, melyek már feloszlásnak indulva több helyet eltmetetlenül elszórtan heverték. Lassanként haladtunk előre csatárláncvonalon, míg Bucsesdi községbe érkezünk, hol mindenfelől körül voltunk véve az oláhoktól. A nagy vízvázalató hegynek menő útban a hidak szét voltak rombolva, mik az út keskeny szoros volta miatt nem volt képes sem visszafordulni, sem pedig előre menni teljes lehetetlen volt. A szekeres oláhok nagyon csigamódon mozogtak, míg néhányat meg puskatusztam és főbelövással fenyegettem, ha szekereket visszafelé nem huzatáják. Ezen erélyes fellépésem megtette hatását, a szekerek vissza vontattak, legényeim egy részének szabadságot adtam, hogy az elszórtan fekvő viskókat és kulipintyókat gyújtogassák fel, hogy az oláhság figyelmét odavonjam, míg a harmincz szekér kenyerekkel visszahúzódnak. Amikor visszafordultam, a hatodik századtól Kiss hadnagy esett el, akit a fűzfák alatt levetkezettve ott találtam.

Erre még azon estve visszavonultunk Kristyor közelében, ahol megháltunk. Másnap Brad mellett tartott kevés pihenő után egy szakasz legénységgel mentem előre Dévára.

Báró Kemény Farkas ezredes Abrudbányáról élelmi hiány miatt levonult Gyulafehérvárra. Fáradtan érkeztem Dévára, amidőn egészségem igen megrongálódott, de mindazonáltal századomnál voltam mindaddig, míg Váradjára érkezünk. Innét már kényszerülve voltam korházba menni Szászsebesbe, ahonnan több beteggel szállítottak el Nagyszebenbe. Itt eszméletlenül jutottam fel a katonai növeldebe, mely akkor korházzá volt alakít-

va, hol hús napig voltam. Egészségem helyreálltával Kolozsvárra lettem küldve, hol a téparancsnokságnál jelentkeztem. Ekkor szerveztetett a CXXXII. zászlóalj. Ezen zászlóalj egyik századát vettem kezelésem alá, mellyel a Fellegvárba lettem küldve. Altisztek és főbb tisztkebe is nagy volt a hiány, ámbar naponta transferáltak, ha találtak is ily minőségűek, de azok ismét változtak, mert vagy odábírtattak más hadosztályokhoz, vagy pedig betegségbe estek, vagy pedig a csatározások mezején lelték halálukat.

A Fellegvárban őrizetemre bízott hatvan elfogott muszkákat, kik közt mondhatom jó nevelésű tisztke is voltak. Naponta kibocsátottam börtöneikből; kérelmeknek, ha valamire megengedhető szükségük volt, szíves rendelkezésekre bocsátottam egy-két foglyul ejtett muszka közlegényt felelősségeik terhére, hogy azt elküldhessék a városba. Nem is volt semmi baj. Pár hét alatt megismerkedtünk, a legényeim naponta két órán át löni gyakoroltam egy e célra berendezett sánczába a Várnak, míg egy őrség megjelenése folytán ezen védtelen várat oda kellett hagynom, s várakoznom míg ezen zászlóaljnak több századai is kiegészítettek, és fel lesznek szerelve. Kimentem a Haller kertbe azon meghagyással, hogy az ott való kórházi őrséget megtekintsem, kiket jóllehet helyén találtam, magam a délutánt az uszodában töltöttem el, míg néhány barátaim társaságában jókorán meg is vacsoráztunk, miközben a Monostor utcán több ágyúkat, társzekereket, néhány zászlóalj gyalogságot és lovasságot is láttam kivonulni. Előtte különös feltűnést ez nem keltett ily mozgalmas időben, csak annyiban ébresztett gyanút, hogy a szolgálattelvő őrsvezető semmi utasítást sem kapott a főőrségről; magam egyik szolgálattelvő hadnagyhoz egy legényt küldöttem egy írással, aki lélekszakadva futott vissza, hogy a főőrség kiűrtetett. Nosza erre kinyitottam a betegek szobáit és felhívtam, hogy aki ott maradni nem akar, hogy az ellenség martalékává legyen, hát jöjjen velem. Erre több mint ötven beteget kísértem Gyaluig, mire megvirradt míg oda érkeztem, hol a Kolozsvárról kivonult tábor feküdt. Tovább haladtunk Bánfihunyadra. Itt már nem nagy kedvem volt, mert a törzstiszteket, mint Gál Sándort igen levertnek láttam. Következő nap délután az összes hadtest kivonult a bánfihunyadi alsó térségre, hogy a főparancsnokságot át vegye báró Kemény Farkas, de midőn a csapatok első része már

századonként ment bé az utca végén, íme a muszka lovasság már két oldalállásból vakmerő támadást intézett, melyekből már csapataink szárnyáig betévedtek, ahol vagy két lovas ellövetett általunk.

Keresztül mentünk a városon, és a hadsereg a város felső végén felül foglalt állást, amidőn én egy a város végén fennálló kocsma helyiségébe bementem vacsorázni, ahol jelen voltak Gál Sándor és Kemény Farkas ezredek. Megvacsorázva, nem sokat alkalmatlankodtunk, hanem egy ismerősömmel lefeküdtünk a kocma tornáczába, hogy pihenjünk, mely tornáczhoz több tisztke és szolgálattelvő huszárok lovai voltak kötözve. Egyet aludtunk, amikor hajnalra egy lovas érkezett és kardjára ütve jelentette, hogy az ellenség nyomul előre. Erre Gál Sándor a szobából elkiáltja, hogy: Lóra huszárok! — én is nyugvóhelyemről felugrottam barátommal együtt, de mire leléptem egy

nem sejtve, hogy már a hátvéd távolában lévő lengyel zászlóalj által állott. Rohantak a muszka dragonyosok, kik előtt a gyakorlatlan Kossuth huszárok megfuttak és reánk rohantak és több mint négyszáz honvédet lekaszáboltak. Ezen rohamból többen a hegynek erdővel borított oldalán kapaszkodtak felfelé, kik valahogy a börvény felé a Szilágyságba húzódtak. Magam egy zsidaszúrás következtében fogságba estem. Itt fogták el Kakutsi századost is, akit rúttal megvagdaltak. Mintegy hetvenen estünk hadifogságba, kiket bánfihunyadi téren Urban számára felállított sátorig kísérték a muszka lovasok. Itt azon kérdést intézte Urban hozzánk, hogy hányan volnánk azok, kik a XI. zászlóaljhoz tartozánk. Senki sem felelt. Ahá — monda Urban —, most egyik sem az, holott jól ismerem minden egyest; Nő majd meglátom — s ezzel átadatott egy bukovinai oláh őrmesternek kezelésre, aki jó köpenyegemtől megfosztott.

lődözenek főbe bennünket. De ezen óhajlásának véget vetett egy hadsegéd érkezése a muszkáktól több muszka lovastól kísérve, aki pardont kiáltott ki az elfogott hadifoglyokra, magasan lobogtatva a CXXXII. honvédzászlóalj zászlóját, amelyre nagy betűkkel volt reá írva, hogy: *Ne bántsát a magyart*, mely lobogó bizonyosan ott valahol Szentpétervárt dicsőíti az igaz szabadságharcosok dicsőségét a muszka intervenció legnagyobb szégyenére.

Erre békísérték bennünket ismét a muszka lovasok Kolozsvárra, a báró Józsika ház eleibe, hol az oroszok főhadiszállása volt. Zászlóstól együtt ott állottunk négy óra hosszat. Ezen idő alatt a hátulso sorba húzódtam, hol egy ismeretlen asszonynak egy jegyzéket adtam át, hogy azt atyámnak elvigye, melyben megírtam, hogy mi várhat reám. Leginkább vagy kivégeznek, vagy el fognak hurcolni nehéz hadifogságra többekkel együtt, midőn egy szolgálattelvő orosz főhadnagy hozzám jött, aki született lengyel volt, azok közül, aki azelőtti hetekben foglyom volt a Fellegvárban, és félrehívott s felajánlotta nékem barátságosan védelmét, ha azon ajánlatát elfogodom, hogy öltözködjem át orosz katonai mundérba. Én reá állottam és bevezetett a báró Józsika ház alsó osztályába, hol átöltözködtem és beosztott a kezelése alatt álló századjába, akik éppen ott voltak főőrségen. A zászló ottmaradt, a többi foglyokat békísérték a nagy kaszárnyába és beosztották az osztrák hadseregbe. Némelyeket fogságra vetettek. Én már muszka katona voltam, az osztrákok meg sem ismertek a durva, hosszú köpenyegemben és a lapos tetejű sapkában, s emellett rézmunkátú kardom volt, két rend ruhám egy nyári fehérvászon kozák nadrág és egy durva orosz téli, az összevarrásán sárga posztó vonallal, melyen a gombhelyek erős vászonba fogott fapeczkekkel voltak ellátva, rézsisakos csákónk volt egyenes tornyú. Így legalább nem lettem a legnagyobb ellenségeink, az osztrákok önkényének kiszolgáltatva. A reá következő napok egyikén indultunk Moldova felé, ahol elértünk Brailába. Itt nyugvásunk lévén az ideig, míg a számunkra kirendelt gőzhajókon tovább visznek bennünket Odesszába. Csak az bántott, hogy miért nem tanultam valamely mesterséget, mert ily állapotban csak az mondhatja magát úrnak, aki valami mesterséget tud. Egyik napon történeteket és néhány kopejkát kaptunk és czvibakot. Tudva azt, hogy másnap reggel hajnalban indulunk a

*mellyel fogva Mátyás Pál hadnagy őrségét az a honvédtől
Közlekedtettem. F ő h a d n a g y ú l k e n e v e z e t e t e k.*

*Ez onnét azon hozzá adással tudatik, hogy magya 1848-ik évi
o r o s z h o n v e d e k e n e v e z e t e t e k e s o n m e s t e r n e a l l i s e t e k.*

val jóni állományukat az őrségvezetőhöz adták.

*Kelt Budapesten 1848. Október 1-jén. Nagygyula
Farkas*

ágyúgolyó a kocma ház felső szegletén csapott be azon helyre hol mi aludtunk, és a tornácz hosszúságában tova haladt. Erre az egész hadállás vad csorda módra futott keresztül a városon, magam sem tehettem egyebet, egész a bánfihunyadi térségéni szántóföldekig, ahol alig sikerült a futó újonczokat csatárláncolatban megállítani, és így lassanként tüzelés közben vonultunk hátrafelé, amidőn a hegyzorosok kanyarulatához értünk. Útcsapatainkat egy lengyel lego képezte és meglehetősen számú gyakorlatlan Kossuth huszárság. Agyunk egy, a hegyek alatti kiszögellő domborlaton foglaltak helyet és tüzeltek, mely ágyúknak fedezésére nagyobb csapat jágerek voltak, akik kemény tüzelést vittek végbe a Sebeskörös partján.

Sebesvár közelében a vízfollyása melletti út kanyarodásában

Én Kakutsinak kivontam fehér zsebkendőmet, mely tiszta len volt, hogy fejét bekötöttem, hogy el ne vérezzen. Az én sebem nem volt oly veszélyes. Ezen hadtestrésze a muszkáknak azon nap visszaindult az Urban csapataival vegyesen, estvére Kapusig hajtottak bennünket, mely utunkban Kakutsi azon biztató szóval vigasztalt, hogy ezeknek ugyan szorul a kapczájuk. A letelepedett mezőben közre vettek; így nyugodott, aki tudott, de én fáztam. Másnap étlen-szomjan Gyalun keresztül, ahol gyalui cigányok egy híd végénél ugyan csak húzták a Rákoczit, mégcsak a kis városon keresztül mentünk muszkástól, osztrákostól együtt.

Amikor a kolozsmonostori dombra érkezünk, itt megállapodtak és kiválasztottak közülünk hét egyént, tisztkeket, hogy Urban vérszomjas óhajlásának eleget téve csak úgy szám szerint

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

két gőzhajóval, én azon éjjel ott-hagytam őket fegyverestől, munda-rostól, be jutottam egy nagy terjedelmű kukoricás közé, azon gondolatban, hogy átál mennék Dobrudzsába; a túlparton egy török sánczvár állott, egy halász-bárkát találtam a Duna szélén kikötve, amelyet feljebb vonszoltam, de attól tartottam, hogy magam rossz evező vagyok, a bárka könnyen felfordulhat, vagy pedig észrevesznek az oláh hospodárok és utánam lődöznek, míg a törökök pedig hasonlóképpen ellenségnek tekintettek volna, s így könnyen két tűz közé kerülhettem volna a Dunán. Fehér kendőm, melyet jelvényül tűztem volna ki, nem volt. Ily aggodalmak közt indultam Ocna felé, nappal a kukoriczások közt pihentem. Látna, hogy senki sem áll utamba, Háromszékre bevetődtem, hol osztrák katonákkal találkoztam, de senki sem mert megszólitani, hiszen fegyveresen és muszka voltam. Az utamba eső városokat kikerülve érkeztem Kolozsvárra. Atyám ekkor a Három szerezcsenbe lakott a nagy híd végén, a Fehér hajó vendéglő áttellenében. Ahogy megérkeztem, a hátsó szobában voltak. Mostoha anyám jelenti, hogy az ördög, ime, hozott egy muszkát, nem tudja, hogy mit akar. Erre apám kijött és ajtó mutatót, mely keblemet kimondhatatlan keserűséggel töltötte el, hogy szeretett atyám sem akar már réám ismerni, azért mert hazám szabadságáért, életem mindannyiszor kész voltam feláldozni. Ekkor mondtam meg, hogy én vagyok első szülött fia, hát nem ösmer? Erre atyám sírva fakadt és mondá: hogy az ő nagyfiát főbelőtték vagy elhurcolták az osztrákok. Erről neki biztos tudomása van. Ekkor jött be a Ciecupierrri és Zamini ezredből két véglegesen haza bocsájtott velencei olasz legény, akik a dévai várban voltak, de midőn a várat feladták, őket mint betegeket Nagyszebenbe szállították, hol a katonai növelde korházban helyezték el. Én igen jól beszéltem az olasz nyelvet és ott megismerkedtünk. Előkelő család szülőktől származtak, többször elbeszéltem életem történetét és felhoztam, hogy atyám hol lakik Kolozsvárt. Azért keresték fel éppen akkor atyám lakását, és én neveiken szólítottam őket s ők engemet. Leültünk és elbeszéltem atyám tévedését, hogy most már nem akar fiának fogadni ebben a szőrös szoknyához hasonló köpenyegben, amelyet ledobtam magamról és kívánságára felmutattam születésemmel hozott anyai kettős jeget a mellemen.

Erre meggyőződött felőlem, hogy én valék Istvánfy György fia és ruházatról intézkedett. A muszkaruhákat és fegyvereket a Szamos szélén cölöpzetre épített oldal deszkázott színpadlóját felvettem és jó szalmatekercsbe burkolva leraktam, melyet az 1851-beli árvíz semmisített meg. Másnap dobszóval hirdették a város minden részén, hogy aki valamely az ezredektől elmaradt vagy tévelygő muszkanak helyet ad, vagy ilyenről tudott volna, azt büntetés terhe mellett a katonai helytartóságnál, aki a gróf Teleki házban állomásozott Urban volt, köteles bejelenteni. Erre én szert tettem egy hatalmas fekete subára és egy kopottas fehér bárányszapka és több előkelő nemes egyének társaságában őriztük a lovakat a kolozsvári háttér terjedelmes szénafüvein, míg a zord havas tél közeledtével be szorultunk a városba.

A helytartó titkos közegei által folytonos örködésben volt, hogy bármi gyanús egyéneket kézre kerítsen azok közül, mint ők nevezték — forradalmárok vagy rebellisek voltak. A bolgárok azon részeit aggodalom fogta el, akik mint akár lovas, akár gyalog nemzetőrök fegyverben voltak, kiknek megalakítását a hon atyái határozták el az országgyűlésen. Egy ilyen volt lovas nemzetőr polgártárrsal találkoztam egyik napon, aki magához hívott meg, mely mesterségére tímár mester volt. Megmutatta két jó huszárlóvait és szerelvényeit. A fegyverzetet és szerelvényeket elrejtettük biztos helyre, a lovakat megtanítottuk kocsiba. Így töltöttem el azon téli időszakot mint kocsis, melyben az 1850 évbe átmentünk. Látna, hogy a várt remény nem mutatkozik, s engemet hazámhoz való hűségem következtében való élet vihara mennyire eltaszított kitűzött életemnek pályájából, béállottam tímár inasnak és mesterséget tanultam. S így tudtam csak kikerülni igyekezetem és néhány kolozsvári jó polgár társasága mellett figyelmét ellenségeim önkényének, hogy rajtam is, mint sok másokon, vérszomjuzó bosszújokat tölthették volna, míg az idők mulandóságával egyéniségemet mint eltűntet jegyezték, és megszűntek azt vadászni. Így maradtam a feledékenység örvényébe merülve, az élet göröngyös utain haladva, mégcsak méltó elismerésben sem részesített a haza több mindnyájunkat, akik oly fárasztó nélkülözések közt életünket, jövőnket és vérünket áldoztuk érte.

Közléteszi:
GYÓRFI DÉNES

SZABÓ GYÖRGY

Madarak parlamentje

Sok szép tarka madár él itt, e hazában, e tájon,
Légy türelemmel, amíg sorra kerül valahány.
Sztóvéd örül, ha a fecske tavasszal a házad elé száll,
Ámde a szürke veréb helybe maradvó vidt.
Nádasban, mocsarakban a gólya vadássza a zsákmányt;
Arra tanyászik a gém és a bölömbika is.
Tűzok, a fácán és a siketfajd régi időkben
Gyakran az egyszerű pór jó peccenyéje vala.
Csíz, csalogány meg a pinty, cinegével, a nádi rigóval
Sztóból dalt csicsereg, áldva az égi Urat.
Senkise víg, ha az éjszaka csendjét rút denevérdal
És a bagolyhuhogás megtöri néhanapon.
Lepkénél se nagyobbra növekszik a tarka kolibri,
Errefelé az ökörszem kicsi testü madár.
Mondják: párjához hűséges a gerle örökké
És olaját emel mindig a békegalamb.
Retteg az apró jószág, hogyha magasban a kánya,
Sólyom, a veréce, a sas ráveti már a szemét.
Csak moziban látsz struccot, amint szedi gyorsan a lábát
S pompás tollaival ritka a páva is itt.
Messze, a jégablakon akadsz pingvinre, barátom,
Ám a sirály a Szamost télire felkeresi.
Van még szárnyas lég, bővülhet a szemle napestig;
Üsd fel a Brehm-kötetet: számuk ezerre szökell.

Színek seregszemléje

Szokták mondani: ikszet előnti a sárka irigység;
Lássuk sorra tehát: színes-e még a világ.
Almásszürke lovon jár mind, aki ért a pacikhoz,
Bár a szegény falusi barna számárna is ül.
Pej, kese és mogyorószín lón ült dédnagyapám is,
Engem már csak a láb hordoz az utca porán.
Kinn, a baromfi soron kakas úr kendermagosoknál
És a közelben a kis cirnos egérre vadász.
Festékből ha a kéket, a sárgát összevegyíted,
Szép zöld árnyalatot kapsz, mint réten a fű.
Van még más, amit így alakíthatsz: összekeverve
Kék a pirossal is új színt terem ám: a lilát.
Kék a ruhácska a csöpp csecsemőkön, már ha fiúcskák,
S rózsás színt a lány réklíje, mind valahány.
Bíbri hord a nagyúr, ugyanakkor az egyszerű ember
Örvend, hogyha zsebe szürke darócra elég.
Bordó mindig a nőm viselője, talál a hajához,
Nékem a barna a jó, vagy feketebe bujok.
Oltárhoz megy a lány: a ruhája a tiszta fehér gyolcs,
Ám a legényé más: öltönye szénfekete.
Hát pepitát ki visel még? Főleg az úri gigerli.
S pettyest, nyári ruhát? Sok deli, karcsu leány.
Vénségedre a szőke hajad már régen a múlté,
Mind derebbe fakul, végül a színe: fehér.
Csendes a tenger, ilyenkor a legszebb. Nézed: azürkéek.
Ámde ha tépi vihar, már szórítja sötét.
Vert-eres és hupikék: a nevük bár kedves előttem,
Már csak a régi világ ismeri, hogy milyenek.
Pár még elmarad. Így a szederjes, rőt, a szivárvány
S okker. Búcsuzom én, zárul a színsorozat.

LÁZÁRY RENÉ SÁNDOR VERSEI

Tibeti szerelmes dalok

Kőrösi Csoma Sándor gyűjtéséből
Tejjel folyó Tibet földje
Elrejt tőlem téged, lányka —
Távol vagy, mint magas Lhassza,
Messzibb vagy, mint Ladakhban Leh!

Leheletem, légi lelkem
Hozzád lebben sóhaj szárnyán —
Szikár hegység sem tud róla,
Rideg lámák sem tanítják.

Léted fellegsáv takarja:
Tilos, titkos Sambalám vagy...
Vágygal töltöd testem, társam:
Tudást Órzó Tiszta Tenger...

Tigris lennék, széttépnelek!
Nő szerelmem, Szikkim szépe!
Nepál szülte hímlefejt
Lennék — holdas Himavánod!

Rád hajolnék bősziült bérczként:
Főled, forgó égi fennsík...
Érted lengő sárkány lennék —
Minden volnék, s magam vagyok.

Nem vigasztal Zanszkár, Zangla,
Termő völgyek zengő zöldje,
Sem a tantrák bölcs hittana —
Csak szavadnak bő tejszíne...

Lágy szerelmed szeretettség:
Kolostorom lettél, kedves,
Szent igékben gazdag gompám —
Imamalmom, megpörgetlek!

Zárj magadba, ékes párom,
Lótusz kelyhe, édes kincsem...
Kettőnk vágya czella, kőfal —
Kemény vallás, éjek ércze!

Jakfark-zászló fagyos csúcson,
Fohász csapdos zordon szélben:
Szívünk csattog csókok ormán,
Főnn szerelmünk fénylő szirtjén!

Szatmár-Németi, 1894 augusztusában

Czetti Dezsőnek

Mes poèmes sont seulement des jeux
Pour les vieux Dieux.. Dezső!
Pegazusom nem repdeső —
Csak konflisló, kedves Dezső!
Hellén ájert nem verdes ő...
Szegény Lázár, majdnem Rezső
Volnék: költő, bajt kereső...
Hát te se légy gyerek, Dezső!
A poézis kerek mezső —
Vagyunk versbe temetkezős...

*

Ne tamáskodj, ne dezsőzzél
Ezirányban, Désiré! —
Lerőnézhetsz, ha e sanzon
Fura módon déguisé —
De a dalhoz csupa szó kell,
Csupasaz érzés meg... Izé...

Budapest, 1904 júniusában

Normandiában egykoron

Nem élem — már csak álmodom,
De bódult lelkem lázba jó...
Csillagzó, hímzett kárpiton:
Boltfoes égen szállsz, Bayeux!

Tömör falak... Fécamp! Falaise!
Királyi Avranches! Szép Coutances,
Góth tornyaiaddal, mint a csend,
Nagy éjszakámban szétsuhansz...

Rouen fölött röpködnek el
Atlanti csipkék: fellegek!
Szemem vizén Mont-Saint-Michel
Vén látomásként ellebeg...

Maros-Vásárhelyt, 1915. július 19-én

Ad Valentinum Balassam

Mert hővebben szóltál, mint hetvenhét Szólon,
Elméd szárnyaid nem nehezbíté ólom:
Megösmerte röptöd Murány, Divény, Zólyom,
Fölöttük ki voltál turáni fény, sólyom!

Téged áld Esztergom, Detrekó meg Kékkő,
Érsekújvár gyöngye, gyors tüzekben égő:
Lázzal emésztett vágy, hős vitézi vég, hó,
Szerelmek lángjában elenyésző ékkő!

Elsőbb valál köztünk kutyaságba, rímbe —
Menny ágyasházába Vénus asszony vitt be!
Magyari Amphión... Porod ólja Hibbe,
Míg ellobbant leked visszabolyg a Hitbe!

Maros-Vásárhelyt, 1914 októberében

András napjának éjjelén

Hotelszobákban csendben haldokolni:
Nem is csengetni már a szállodásnak,
Csak fuldokolni, folyton haldokolni,
Maradni másnak, kába látomásnak,

Mint félálomban lengő költemény:
Ma bennem alszik, másnap senkiben,
S holnapra tán sem álom, sem hitem,
Sem unt öröm, sem elpörölt remény,

Csak haldoklás kihűlt hotelszobákban:
Vád, büntetés, magány, gyehenna, vétek —
Testemben, mintha volt hotelszobában,
Csak szálló vendég, vándor lett a lélek.

Budapest—Vásárhely, 1894 decemberében

Quartier latin

1

Quai de la Tournelle!
Rue du Fouarre...
Könyv-skatulákban
Mennyi buvár!
Hány patinás mű,
Ócska bouquin!
Olvások én is:
Végig az uczczán,
Szinte, ha lépek,
Orra bukom...

2

Oh, Boul' Mich' sarka Rue Cujas!
A járda billen — egyre lejt.
Miként a sors... Elbűkkenek.
Minden magyar szó elfelejt.

3

Vasárnap van.
Hôtel des Balcons.
Nem vigasztal
Hajnal, sem alkony:
Magadban jársz,
Valamin töprengsz...
Hársillat!
Rue Monsieur le Prince.

4

Café Rouget de Lisle. Künn záporok.
Puhány szivarfüst lüktet. Calvados.
A Luxembourg-kert zölden párolog.
René a czinkelt pultnál darvadoz.

5

Rue Soufflot.
Fagyaltot, gyufát
Vásároltam ma
Tíz szantimra.
Csókoltalak
Sainte-Genève,
Csók Sainte-Dominique,
Csók-Szent-Imre!

Páris, 1894 júliusában

Szerelméről szerzette

Az Bálint báró nótájára

Júliám, gyönyöröm,
Tekints rám könyöröm:
Szünjön szívéd haragja...
Kedved légyen selyem,
Másként bolond fejem
Magát bánatra adja:
Keserőn töretve
Hadd fúrjam öledbe
Orczám, árnyas hajadba.
Júliám, gyönyöröm,
Légy törekeny eróm:
Gyötrődésem ne féljed...
Mint színjátzó éveg,
Enyésznek az évek,
De szétragyog személyed:
Miként vágy a testbe,
Nappalba nagy estve,
Lelkünk egymásba mélyed.

Kisvárd, 1894 májusában

HAJÓS JÓZSEF

Apáczai egyik fő forrása: Ramus

Befejező rész

"Druszománok", a druszáságot bálványozók (ha nem is "druszofilek", esetleg éppen "harmatlegyeskedően" nedvességkedvelők) mélyértelműnek tartják azt a véletlent, hogy *Johann Heinrich Bisterfeld* kimagasló tanítványa volt *Tolnai Dali János* és Apáczai Csere János. Tolnai Sárospatakon Bisterfeld elemi logikáját használta vezérfonalul, majd magát a ramusi Dialektikát tanította — a begyepesedettek nagy *megrökönyödésére* (amely reakció, igenis reakció, *rögtön* kiütöközött, éspedig szőfajtók számára eléggé érthetően, ámbátor a *rögtön* szó sokkal későbbi). Apáczai okkal sorolta első beköszöntőjében Tolnait a legképzettebb, legszorgosabb és az iskolák megreformálására leghivatottabb professzorok közé. Bisterfeld, noha európai látókörű, a Descartes-ot nagyrabecsülő Mersenne-nel is kapcsolatba került frástudó volt, úgy tűnik, csodálkozott (a diplomáciában való jártassága folytán is) Tolnai kemény ramizmusán és azon a *merszen*, amelylyel Apáczai új, néhol Ramuson karteziánus módon túlmenő eszméket hirdetett. 1655 februárjában hunyt el, így aligha vehette kézbe Apáczai neki is dedikált Enciklopédiáját. (Főművét Apáca legnagyobb szülőtte Csulai György püspöknek is ajánlotta, aki öt nemsokára, gyulafehérvári állása elvesztése után még szolgálati, Temesvártól keletre lévő lakásából is ki akarta tenni.)

Apáczai Csere János első, a bölcsesség tanulásáról szóló, érthető okokból latin beköszöntőjében van az a passzus, amelynél szében sem előtte, sem utána nem dicsérte magyar ember Ramust. A passzus meglehetősen hosszú, hosszabb az őt követő, Cartesius, vagyis minden idők legüttörőbb francia elméjét magasztaló bekezdésnél. Ramus — írja Apáczai — "segítségét hozott az akkoriban már haldokló filozófiának, megtisztította azt az értéktelenebb évszázadok hulladékaitól, ... és pompás módszerének fényével szép rendet teremtett a filozófia zavaros káoszában. ... Ó, jámbor és tudós szellem! Bár csak egy parányi részével rendelkezném a te ékesszólásodnak, hogy szépen emlékezhethet meg ... a te tragikus sorsodról ...". *Megjegyzések és Tanítások / Animadversiones & Institutiones / c. műveidet koholt vádak alapján, ügyed kivizsgálása nélkül elítélik, téged, a szerzőjüket, a filozófia egész területéről súlyos büntetés terhe alatt száműznek".* Utóbb azon-

ban "a tudós a király kegyéből visszakapja a filozófiai munka óhajtott szabadságát. Tőle indul ki azután a reformátor-filozófusoknak az a hatalmas sora, mely e nagy vezér irányításával tudományos és hasznos magarázatokat adott ki mind a világi, mind az egyházi írókhoz, sikeresen működve az önálló tudományos kutatás területein is éppúgy, mint műveinek közhasznú terjesztésében is. Erről is vannak minden gáncson felüli tanúink, ti. a különböző enciklopédia-írók: Martinus Fabritius, Alstedius, Keckermann és mások. Csak a vak nem látja ezek működésében Ramus hatását, még ha nem szándékos is ez a kölcsönzés. Mi legalábbis a mi enciklopédiánkban azon fáradoztunk, hogy ha Ramus föltámadna halottaiból, ezt a művet a többi ilyennél inkább magáénak fogadhassa el, s köszönetet mondhasson nekünk nem csak azért, mert vágyát megvalósítottuk, hanem azért is, hogy ő, aki nem tudott magyarul, általunk végre magyar nyelven szól a magyaroknak filozófiai kérdésekről." (Hegedüs István fordítása) Hosszú idézetünk záromondatának önértetes hangja látszólag ellentétes Apáczai második Erdélyben megjelent művének, a Magyar logikáskának az ajánlásában észlelhető szerénységgel, amellyel "kicsin talentumúnak" nevezi magát, olyan személynek, aki saját gyengeségével nem gondolván kezdett Enciklopédiája megírásához. De elég önértetesen mondja ebben az ajánlásban, hogy Enciklopédiájával szegény édes nemzet megsegülésére törekedett, és "Ramus Logikáját magyarul írván le, szép, könnyű és többnyire gyermeki példákkal" világosította meg. (Három példáját a *mint ha* szópár harangozza be, s e szópár újabban divó — vitán kívül téves

— egybeírása legalábbis elszomorító.) A Magyar enciklopédia logikai részeiben nincsenek példák, viszont van bennük sok olyan többlet, amely egy ramista angol puritánustól, Amesiusztól származik. Maga Apáczai jelzi, hogy logikája Ramust és Amesiuszt követi, s az utóbbi az egyik forrása a mechanika és a teológia terén is.

Enciklopédiája előszavában Apáczai 16 olyan szerzőt sorol fel, akiből merített. Nyolcszor említi a jórészt karteziánus Regiuszt, négyszer magát Descartes-ot, ötször Ramust, a valahogyan ramistákat pedig legalább 17-szer: öt-ötször Alstediuszt és Scriboniuszt, háromszor Amesiuszt, kétszer a filológus Talaeust, egyszer a matematikus Snelliuszt és Schonerust. Ramust vagy őt is követi első magyar enciklopédiánk — a már említett logikai rész után — az aritmetikában és a mértanban (kimaradt a szintén ramusi alapon tervezett általános és speciális — görög és latin — nyelvten).

Az Enciklopédia matematikai részeinek az 1961-es kritikai kiadásában az apparátus összeállítója jelzi, hogy a ramusi szöveg 1569-es, 1599-es és 1604-es kiadását ismeri (az 1599-est "csak egy kézirat másolatból"). A Széchenyi Könyvtárban megvan Ramus Aritmetikájának az 1613-as kiadása (I. fentebb). Forrásai felsorolásában Apáczai ezt írja: "... az aritmetikában Ramus, Snellius, Schonerus, a geometriában csak Ramus (véteknél tartottam ugyanis összezavarni az ő módszerét, egy dolog kivételével, hogy tudniillik az ő kommentárai nem kis fáradsággal összerakogtam és napfényre hoztam a dichotómiákat, melyek többnyire kimaradtak a hannoveri, úgynevezett tizenkettedrét kiadásból. Mivel történetesen ez az egy kiadásom volt, csodálkoznom kellett, hogy ilyen módszeres író ennyire megfélekedett saját módszeréről. Csak később jöttem rá, hogy ez a kiadó hibájából történt". Ezt a passzust Lázár György fordításában idéztük, éspedig ennek 1977-es, az 1965-ös-sel majdnem azonos újranyomatásából. Mindkét kolozsvári verzióban "hannoveri" ékeskedik "hanoviai" vagy "hanau" helyett. Névtanilag és földrajzilag kissé váratlan a talán Kakasrétből kiinduló Hanau Szenczi Molnár Lexikona szerint: "Hanovia ... Nemzet Országi Varos az Moenus vize mellett" összetévesztése a 270 km-re északibb, Magaspartként magyarázható Hannoverrel (vala-

mint — Bán remek Apáczai-monográfiájának a 279. lapján — a 175 km-rel délnyugatibb Hagenauval). Az összetévesztést elősegítette az, hogy a szóban forgó helynév dupla *n*-es Lázár Györgynél is, akárcsak az 1803-as, többször újraközölt, az exjezsuita Kőszegi Rájnos József adta átültetésben, úgyszintén magánál Apáczainál.

/Negyedik exkurzus. — Pápai Páriz Ferenc 1672-ben érkezett — mint naplójában feljegyzi — "Hannoviába, a szép kis városba", de az ott szerzett könyvében "Hanoviae"-t ír. Megkettőződésre való hajlamról árulkodik az is, hogy míg Alstedius pl. Ocazzonia, Culinari & Cocina nevű román várost említi, ez Apáczainál Ocazzonia, Culinari és Cocina, 1977-ben pedig már Occazzoniával van dolgunk. Ez *occasionaliter* vagy éppenséggel alkalmasint arra a kommentárta ösztökél, miszerint kulináris vonalon nem elég a Cotnari-i bor, kell még hozzá az Apáczainál disznópajtának mondott *cocinában* hízlalt "kised állat" is. Kommentárunk per sze nem tisztázza, milyen zónában van Ocazzonia és Cocina. Viszont tisztázódott már, hogy az Apáczai kolozsvári beköszöntőjének a közhasznált fordításában szereplő két Károly nem azonos. Az egyik az a "Károly, aki az iskolákról való különös gondoskodás miatt kapta a 'nagy' melléknevet"; a másik voltaképp *nem* is Károly, csak azért fordul elő itt Károlyként, mert az illető helyen álló "Saronem" tárgyesetet a fordító — Orosz Lajos — "Carolem"-mé helyesbítendő elírásnak hitte. A szöveg ezért az 1965-ös és az 1975-ös bukaresti kiadásban is így hangzik: "... utánoznunk kell itt Károlyt, a frankok királyát, aki, midőn népének szilajságát (ferocia) más eszközökkel nem tudta megfékezni, iskolákat szervezett, hogy az ifjúság szilaj természetét megszelídüljön bennük a filozófia hatására." Csakhogy a Saró vagy Saron név nem tolhiba Apáczainál. Közvetlen forrása nyilván Johannes Althusius *De necessitate, utilitate et antiquitate scholarum c. beszéde*. Ez az althusiusi *Politica* 1625-ös herbormi kiadásába is bekerült. (A kolozsvári példányt Apáczai 1659. május 1-én szerezte — cserével.) A vonatkozó sorok itt, a 982. lapon így kezdődnek: "Saron, Gallorum rex, cum ferociam Gallorum compescere non posset ...". A Saron név Althusiusnál semmiképp sem sajtóhiba, hiszen ismételtén fölbukkan — mindig a druidákat is említő kontextusban — Ramus *De moribus veterum Gallorum c. könyvében*. E könyv 1574-es kiadásának a 69-70. lapján olvassuk, hogy Saró(n), Gallia

harmadik királya, az emberek szilajságának a megfékezése végett a tudományok nyilvános tanulását határozta el. A Saron névnek Károlyra változtatását ilyenformán az sem indokolja, hogy Althusiusnál közvetlenül a Saronnak szentelt mondat előtt van szó arról a Carolusról, aki iskolák és akadémiák felállításáért érdemelte ki a Magnus jelzőt. Althusius kapcsán ezúttal még csak három dolgot említünk: a) A római jogot tárgyaló, 1584-es ifjúkori műve címe szerint is "a ramusi módszer törvényeihez" igazodik. b) Apáczai a maga Enciklopédiája jogtudományi szövegének a forrásai közt Althusius is megnevezi, és lényegében tőle veszi át — óriási bátorsággal! — a zsarnokölés jogosságának a tételét. c) A ramusi tárgyalásmód, a többnyire dichotómiákat adó táblázatok kedvelése nyilvánvaló Althusius műveiben, a Dicaeologia c. jogtudományi opusában is, melynek 1618-as kiadásából egy példány 1668-ban Uzoni S. Péteré volt, pár évvel utóbb került Pápai Páriz Ferenc tulajdonába./

Főműve történeti részében Apáczai két 1572-es eseményt tesz szóvá: "Parisban nagy hitetlen csalárdság által szántalan sok igaz vallású keresztényeknek vérek kiöntetik, holott Petrus Ramus is megöletik. A lejdei academiát rendeli a hispaniai király." Jellemző gondolkodónk művelődéstörténeti érdeklődésére, hogy további nyolc akadémia megalapítását is említi, kezdve az oxfordival és végezve a groningaival. Megnevezi a franekerit is, ahol keveset tartózkodott, de mellőzi az alig öt éves harderwijkit, ahol doktorált. Mivel 1658-ban maga is készített egy tervet egyetemi jellegű hazai akadémia alapítására, fölmerül a kérdés, hatott-e rá az a tervezet (Prooemium reformandae Parisiensis Academiae), amelyet a francia a királynak nyújtott be Ramus 1562-ben, pár hónappal a protestáns válása után. Nos, aligha mutatható ki ilyen hatás, még a filozófiai tanulmányoknak szánt idő terén sem, Ramusnál ui. negyedfél évről van szó, a Barcsai Ákos fejedelem elé terjesztett planum viszont "mindenestül fogva öt vagy hat esztendőket" javasol. A negyedfél éves tartam gyakorlata egyébként Ramus 1550-es, *Pro philosophica Parisiensis Academiae disciplina* c. beszédéből tűnik ki világosan. Bán Imre, noha nem jutott hozzá ehhez a — Kolozsvárt meglevő! — beszédhez, úgy vélte, "ez is szerepelhet" Apáczai első beköszöntőjének a forrásai között.

Mivelhogy a ramusi Logika két fő részének tárgya az *inventio*

és a *dispositio*, szerintünk bizonyára ez a felosztás is Apáczai szemé előtt lebegett, mikor főműve mottójával tette ezt a Seneca-idézetet: "Még ha a régiek mindent feltaláltak is, mindazonáltal örökké új lesz a másoktól feltaláltak használata és elrendezése." (Az eredeti szöveg utolsó nyolc szava: *usus et inventorum ab aliis scientia et disciplina*.)

Apáczai Logikáckáját sem Ong, sem a logikatörténész Risse nem említi, viszont mindkettőnél szerepel a Martonfalvié. (Az utóbbinak a nevét Risse "Martonfalvus"-szá "nominativizálja".) A kézdimartonfalvi születésű *Martonfalvi Tóth György* (1635—81)

talán személyesen is megismerte Apáczait Gyulaféheváron, bár aligha volt közvetlen tanítványa. Bölcséleti főműve Ramus logikájának népszerű feldolgozása: *Petri Rami dialecticae libri duo* (Utrecht, 1658; második, "szinte duplájára bővített" kiadása: Debrecen 1664; az 1. kiadás két kolozsvári példányából az egyik 1659-ben a Szatmárnémeti Mihályé volt, a másik 1661-ben az Alvinczi Péteré. Egy késői akadémikus szerint a könyv hosszú címében levő *erotematibus 'magyarázatokkal'* jelentésű. Ez a fura ötlet még mindig jobb, mint ha valaki erotikumoknak hiszi Martonfalvi kérdéseit.) Az ajánlásban szóba kerül a "schola Rameo-Varadina". Zárójelben a könyv megadja sok műszó akkori

magyar megfelelőjét; pl.: *methodus* = elrendelés, rendben rakás, *forma* = állatú ok, *subjectum* = valami alá vett dolog. A magyar műszavakat majdnem változatlanul veszi át Apáczai Enciklopédiájából, ám a forrás megnevezése nélkül. Ezt a mulasztást nem pótolja, de mintha enyhítené 1679-ben Martonfalvi *Tanító és cáfoló teológiájának* az olvasóhoz intézett ajánlása. Idézzük: "... segítségemre volt a nagy elméjű és igyekezetű ... Apáczai János Magyar Encyclopaediája is, kit, ő, miért nem követ ... sok Magyar Ifjú!" (Közbevetőleg szólva: *Marton* a *Marton* régies alakja, "de"

Martonfalvi nevének a-val való írásában — minden más "érv" ellenére — követnünk kell azt a két debreceni lelkipásztort, aki üdvözlőverssel szerepel a szóban forgó kötet elején.) *Ramus hatása Debrecenben* c., 1975-ös dolgozatában Tóth Béla azt mondja, hogy "a legtermékenyebb s legnagyobb hatású magyar ramista Martonfalvi volt", angol forrása pedig, mármint W. Ames, "a puritanizmus legnagyobb hatású képviselője". A felsőfokok e sorjázása megtoldható azzal, hogy *Examen logicum* c., 1664-beli műve előszavában Martonfalvi a legnagyobb ramistának nevezi Amesiuszt. Biztos azonban, hogy

M A G Y A R E N C Y C L O P A E D I A.

Az az,
MINDEN IGAZ ES HASZNOS
Böltféségnek szep rendbe foglalá-
sa és Magyar nyelven világra böltfátása.

APÁTZAI TSERE JÁNOS

által.

SENEC. 64. EPIST.

Etsi omnia à veteribus inventa essent : hoc tamen semper novum erit, usus & inventorum ab aliis scientia & dispositio.

ULTRAJECTI,
EX OFFICINÁ J. A. S. WAES.
BERG clb 13 CLIII.

Martonfalvinak kevesebb szuperlatívusz jár, mint Apáczainak. Sorsa pedig kétség kívül kevésbé volt tragikus, noha Várad török kézre kerülésekor a megmaradt tanuló ifjúságot a debreceni kollégiumba kellett vezetnie, valahogy olyanszerűen, ahogy Buzinkai és Pósházi a Báthori Zsófia által Sárospatakról 1672-ben elűzött diákokat Gyulaféhevárra menekítette.

Időben Martonfalvi ramista Dialektikájának a két kiadása közé esik *Buzinkai Mihály* (kb. 1630—1683) két hasonló szellemű munkája: az *Institutionum dialecticarum libri duo* (Sárospa-

tak, 1659, 472 p.) és a szerényebb igényű *Compendii Logici libri duo*. Az elsőből négy példány van Kolozsvárt (poss.: Baló Mátyás 1669, Szathmári János 1684, Besenyei István tamásfalvi, ti. almástamási levita 1730; Szempáli István 1732; a C 259 jelzetű példány számos széljegyzete közül néhány a Martonfalvi-féle Logikára utal). Buzinkai kompendiuma négy kiadást ért meg: Sárospatak 1661 (három kolozsvári pld.; poss. Andreas Ferenc 1684, Christian Ujvári 1685 stb.), no. 1668 (poss. Rozgonyi Márton 1679, Nagyajtai Cserei Mihály 1684), Lőcse 1696 és 1702. Itt jegyezzük meg — a ramizmus gyors elavulását valló tétel ellen is —, hogy John Milton, akit Szerb Antal az egyetemes protestantizmus nagy költőjének mond, jónak látta élete vége felé, 1672-ben kiadni *Artis logicae plenior intitutio ad Petri Rami methodum concinnata* c., ifjúkori művét, melyet újra kiadtak 1673-ban és 1698-ban. Ebből a műből sajnos nem tudunk idézni, viszont idemácsolunk néhány sort Erdélyi Jánosnak a Buzinkairól szóló bekezdéséből (l. A bölcsészet Magyarországon, 1885, 148): "Megvallja ..., 'nincs oly bevezetett emberi ismeret, melynek továbbbi előmenetre szüksége ne volna'; így, habár előképe, RAMUS példájára minden bölcsészetet a dialektikába, mely a tiszta előadás művészsége (*ars bene disserendi*), fojt, nyitva hagyná /hagyá/ mégis a tért a jövődönnek. A kedves tudomány érdekében kel ki már azok ellen, kik a logikára nem sokat hajtanak; holott magok az országlattal foglalkozó politikusok sem nélkülözhetik, mert tudtán kívül okos tanácsot adni, fölismerni, megválasztani lehetlen. Ezt annál inkább szívökre vehetnék a politikusok, mennél több veszélyt okoz tévedésök a közdolgozokban." (Lényegében ugyanígy szólnak a fenti sorok az 1867-es Budapesti Szemlében, ott is az idézett, 1659-es könyv címének a megnevezése nélkül! Még meglepőbb, hogy egy bekezdéssel tovább Erdélyi "Dialectica secundum principia Petri Rami" címmel említi Tolnai tanonknyvét.)

Tolnai F. István, aki Váradon is tanult, hollandiai "bujdosóként" üdvözölte Martonfalvi utrechti Ramus-átdolgozását. 23 évig, 1688-ig tanított a kolozsvári Református Kollégiumban. 1680-ban adta ki *Demonstratio compendiosa Dialecticae in usum Philo Rameorum* című, tehát Ramust szerető diákjainak készült munkáját. "Ez — olvassuk Bod Péter Magyar Athenásában — bővön és jól írott könyv a tanulók számokra."

>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>> folytatás a 17. oldalról

Az R 483 jelzetű kolozsvári példány beszűrt lapjain érdekes jegyzetek olvashatók (poss.: Pákei János 1687, Türkösi Mihály 1719, Zágoni Márton 1722 stb.; Zágoni két év múlva Utrechtben subscribált). A magyar terminusok hiányát a legkevésbé sem egyensúlyozza az, hogy a 26. lapon szóba jön — az indukció kapcsán — a "Vinum Hungaricum".

Ha nem is világosan "hungarofil", de magyar vonatkozások szép számmal "bujkálnak" Pierre Bayle *Dictionnaire historique et critique*-jében, amely Ramusnak viszonylag terjedelmes és adatgazdag szócikket szentel. Feuerbach Bayle-ről írt könyvében idézve figyelmeztet Alexandr Bernát a máig mintaszere Pallas Nagy Lexikonában, hogy a francia gondolkodó "mélyreható kétegye által jelentékeny befolyást gyakorolt az egész XVIII. század szellemi fejlődésére." Bayle lexikonszerző főműve masszívan jelen van Kolozsvárt. 1740-es kiadása nyomán készült a négy évvel később megjelent, négy főlírást kitevő német fordítása. Ez is megvan Kolozsvárt. Szerzője *Gottsched*. Hangsúlyozhatjuk — Halász Elődből merítve —, hogy amint a 17. század indulásánál egy nagy formátumú szerző, a most 400 éves, Erdélyben is járt Opitz áll, úgy határozza meg a német felvilágosodás bontakozó irodalmát *Gottsched* következetesen kidolgozott irodalmi programja. És ha már e racionalista literátor több műve címében díszel a "kritisch" jelző, nem meglepő, hogy saját megjegyzésekkel adta nyomdába Bayle Történeti és kritikai szótárának német fordítását. Ha pedig *Párizsi vérnász* című tragédiát is írt (akárcsak Marlowe), nem csoda, hogy a "Bertalan éj" alkalmával megölt Ramusról tárgyaló szócikket maximális hűséggel ültette át, sőt meg is toldotta. Ez a — jó hatodfél lapnyi — szócikk többek közt a francia bölcselet demokratizmusát emeli ki. Ramus ellenezte — olvassuk itt — "az egyházbeli oligarchiát és zsarnokságot"; "azt kérte, hogy a nép ítéletet mondhasson a tanról, választhassa... és felmenthesse a papokat". A szócikk alig háromnegyed lapnyi főszövegéhez 15 kisbetűs jegyzet járul. Az utolsó előttihez *Gottsched* egy még apróbb betűvel szedett, 28 soros kiegészítést fűz. E szerint a rá-mista filozófia nagy sikerét tanúsítják nem csak Ramus könyveinek a németországi kiadásai, hanem azok fordításai és utánzatai is. "Megvan nekem — írja *Gottsched* — ennek Dialektikája, melyet ... 1577-ben nyomtak ki

Bázelben és újól 1612-ben Ha-nauban in 12". Ezt 1587-ben fordította németre Friedrich Beurhusius dortmundi rektor, aki "igyekezett minden műszót németül adni, jóllehet ezek olykor igen mulatságosan hangzanak". *Gottsched* szerint ez a fordítás "alighanem a legrégebb német logika". Ma már 1533-béli német nyelvű logikáról is tudunk. Ennek tudatában könnyű mosolyogni azon, hogy egyesek úgy hiszik, Apáczai évtizedekkel — Stromp László "számítása" értelmében 50 évvel — előbb filozofált magyarul, "mint a németek a maguk nemzeti nyelvükön" (Neményi Imre). Igaz: a nemzeti önérzet *Gottsched* kebelében sem röstellt dagadozni. Idézett kiegészítése így zárul: "... megjegyzendő, hogy a skolasztikus filozófiának ez az első megjobbítója vagy szétverője egy német nemzetiségű volt /mármint Beurhusius!/, aki tehát, Copernicus mellett, utat tört az összes Cartesiusoknak, Galileiknek és Boyle-oknak."

A wolffianua *Gottsched* most idézett kötetével egyazon évben, 1744-ben jelent meg a szintén wolffianus Jakob Brucker főművének, a címében ugyancsak bíráló tárgyalásmódot ígérő *Historia critica philosophiae*-jének a 4. kötete, amely az addigi leg részletezőbb Ramus-bemutatót adja (I. pars altera, 548-585). Szóba jönnek itt Ramus magyar vonatkozású meghívásai is, értenyei, gyengéi stb. Brucker kiemeli, hogy vérvél pecsételte meg a filozofálás szabadságát, s így méltán számít "a filozofikus mártírok közé" (575). A "vegyes" — mixti et syncretistae — rá-misták bruckeri listája Beurhusiustól Alstediusig terjed. Most idézett műve rövidebb, *Institutiones historiae philosophiae* c. változatában (1747, 1756, 1790) már nincs utalás Ramus magyar vonatkozású meghívásaira, de a félramisták felsorolása itt is Alstediuszal zárul, aki — mint jól tudjuk — elfogadta Erdélybe hívását.

Ötödik exkurzus. — Úgy látszik, Brucker nem tudott Alstedius erdélyi éveiről, másrészt végig erdélyi rektornak hitte Bayer Jánost, aki a — hajdan, Herbornban Alstedius-tanítvány — Comenius nyomdokain járt, Baconból is merített. Bayer Eperjesen volt rektor, csak művei, eszméi révén jutott el Erdélybe is. Brucker egy 1736-os filozófiatörténeti könyvében (Auszug..., 482) mondja őt erdélyi rektornak. Ez a könyv kivonat a német tudós első, hétkötetes bölcselettörténeti opusából. Ramusról hét, eléggé magvas lapon nyilatkozik. Indokoltnak tartjuk legalább itt, azaz egy voltaképpen alkítőző jellegű exkur-

zus keretében jelezni, hogy Brucker szerint hét pontba foglalható Ramusnak a logika javítására irányuló törekvése. Kettőt belőlük így sűrítethetünk egybe: "Kidobta a logikából mindazt, ami nem szolgálta ennek végcélját, tehát azt, hogy világosan és rendben adja elő az igazságot vagy elemezze mások előadását." A 7. pont kimondja: köszönettel tartozunk Ramusnak, mert élete árán is volt mersze — és másokba is bátorságot öntött — arra, hogy lerázza Arisztotelész szektás jármát (das sectirische Joch). Brucker szerint főleg jogászoknál arattott nagy tetszést a ramusi dialektika. Hozzá kell tennünk: Ramus módszere számos tudományágban éreztette hatását. A medicinába a híres Jean Fernel vezette be, aki, "akárcsak Ramus, lerázta a tekintély előítéletének az igáját" (Sprenkel: *Gesch. der Arzneykunde*, 1827, III. köt., 353)./

Időznünk kell Bruckernél még pár sor erejéig, ui. említett 1756-os művének a kivonata az első erdélyi megjelenésű bölcselettörténeti kézikönyv. 1778-ban hagyta el a kolozsvári Református Kollégium nyomdáját — Bíró Antal szepeni cenzor 1775-ös jóváhagyásával. Egyik példányát e sorok írója potom 200 lejért vette meg 1973-ban, annak is örvendő, hogy csak a kötésen rágta át magát néhány posztkantiánus, de még nem posztmodern szű vagy moly, úgynevezett — leg-fennebb állattani értelemben úgynevezhető — könyvmoly. Ha egy homo sapiens (ergo ludens), aki nyilván a *de studio sapientiae* szónokló Apáczait is szereti, meglátja, hogy az említett, "olcsón" szerzett kézikönyvnek már az első s-ában szóba jön a *studium sapientiae*, akkor ő magától értedődően átrágja magát legalábbis a 275. lapig. Itt kezdődik ugyanis a "De studio sapientiae eclecticae post renatas literas" című résznek a logika újabbkori reformálását tárgyaló fejezete. Ebben egy-egy paragrafus mutatja be Ramus életét, dialektikáját és ennek sorsát. A záróparagrafusban — nagyjából az illető auktorok első logikai munkájának az időrendje szerint — a következő "philippico-ramistákat" nevezi meg: Beurhusius, Frisius, Buscherus, Polanus, Libavius, Keckermann, Goclenius, Alstedius.

A Brucker halála évében született Hegel filozófiatörténetében a *Petrus Ramus* c. paragrafus kimondottan Brucker és Buhle nyomán ad biografikumokat. Hangsúlyozza, hogy Ramus "sokban hozzájárult a dialektikus szabályok formalizmusának az egyszerűsítéséhez", valamint azt, hogy "még Németország irodalomtörténetében is említik a ra-

misták, antiramisták és félramisták pártját". A párthívek nevének a mellőzése érthető, viszont meglep a paragrafust indító mondatpárosítás: "Tommaso Campanella és mások arisztotelikusok voltak. — *Pierre de la Ramée* híres volt." A fogalmazás furcsasága eltompulna, ha a "híres (ausgezeichnet) után odaírnók: antiaristotelikus. Csak-hogy Ramus Arisztotelész-ellenessége idővel sokat módosult. Erről ugyan hallgat Hegel, de tudhatott róla. Mindenképp elfogadhatjuk azt a nézetet, hogy Ramus különösen az arisztotelészi dialektika elleni támadásaival keltett élénk érdeklődést, és kivált a vitatkozásban volt nagyhírű. Ezzel akár le is zárhatjuk dolgozatunkat, melyet Ramus hírnevességéről szóló jelisével indítottunk — egy most 300 esztendő kötet 921. lapját idézve. Mivel azonban Apáczai gyulafehérvári beköszöntőjében nem véletlenül van egymás mellett Ramus és Descartes magasztalása, álljon itt befejezésül a hegeliánus Erdélyi Jánosnak ez a — valószínűleg Bruckerre támaszkodó — megállapítása: "Amennyiben ... a ramusi dialektika teljesíté a logika tisztét, elnyelett az aristotelesi tan által; amennyiben új volt, beléolvadt a cartesianismusba." (A bölcselet Magyarországon, 149.)

KÓDEX —

A "császár képe"

A regény e fejezetében Makkai minden olyan szálon elindul, mely az esküvő színhelyére vezet. Valamennyit "eldolgozza", mielőtt célba érne.

1603 júniusában Székely Mózes a tatárok segítségével Kolozsvárt ostromolja. Az elszántan védekező város tizenkét napig állja a kegyetlen, romboló ostromot, de mikor a fejedelem (Székely Mózes) tízezer tüzes nyilat ajánlgat melegen a városnak, Kolozsvár megadja magát. Székely Mózes biztatására az unitárius tömegek botokkal, fejszékkel nekiesnek az akkor még katolikus Farkas utcai templomnak, lefejezik a szenteket, végül kiűzik a jezsuitákat. Ezért sokáig "bűnös városnak" nevezik Kolozsvárt. A lakosság évekig szenved a jezsuiták kiűzését, a város feladását. Aki ezt az epizódot keresi a regényben, nem találja meg. Makkai - bár jelzi, hogy ebbe a seregbe elindult Báthory Gábor is — anélkül, hogy említést tenne 1603 júniusának eseményeiről, néhány oldal után "megöleti" Székely Mózes! Makkai tehát kihagyja Kolozsvár ostromát a regényből, de azt a személyt, aki később a város rettegett császári biztosaként kivizsgálja az akkori eseményeket, megnevezi!

Ez a személy, aki élet s halál ura volt akkoriban Kolozsváron, nem más, mint Krausenegg Pál! Ő tehát a regénybeli "császár képe", akit leitatnak Báthory Erzsébeték.

Ha nem tudta volna Makkai, hogy ki volt Krausenegg Pál, nem terhelte volna meg az olvasó memóriáját egy... német névvel. Elég lett volna Kolozsvár rémét "a császár képének" nevezni. Miért nem megy végig Makkai a Krausenegg Pál kínálta cselekményszálon? A legnagyobb valószínűség szerint azért, hogy elkerülje az egykori kolozsvári unitárius rombolás leírását és az ezzel kapcsolatos esetleges állásfoglalást. Ha végigmegy ezen a szálon, a regény egy újabb ördögi körrel gya-rapodott volna: Krausenegg ugyanis a júniusi események kivizsgálását szállásán, a Filstich Péter házában tarotta. Feltehetően ezért nem említi Makkai Filstich Péter nevét, amikor Segesvári Bálintnak a lakodalommal kapcsolatos sorait idézi, ezért helyezi az esküvőt a városon kívülre. Az említett Segesvári-idézet és a Krausenegg-szál pedig egyenesen a Filstich-ház felé vezet, amely — az egykori leírások szerint — "az piac felől" helyezkedett el. Hol kezdjük azonosító-felfedező utunkat? Kolozsvár Főterének melyik során?

Egyetlen olyan rész van Kolozsvár Főterén, ahol a templom annyira beszoríthatja az ágyúdőrgést, hogy az ide-oda csapódva rombolhat: ez az északi sor. Itt nemcsak az épületek közelsége segíti elő a többszörös visszaverődést, hanem az is, hogy a templomhajó párhuzamos ennek az oldalnak a házsorával. Lépjünk be sorra az északi oldal kapualjain, keressünk nyomokat...

Igen, Filstich Péter egykori házában, Báthory Anna és Bánffy Dénes 1608-ban tartott esküvőjének színhelyén állunk! Az épület és a templom között sorakozhattak az örömet hirdető ágyúk: a hang beszorulhatott a keskeny térbe, azért rombolt. Miért helyezte hát Makkai a városon kívülre az ágyúkat és az esküvői összejövetelt. A két világháború közötti kisebbségi sors szimbólumának szánta a város szélére sodródást? Nehéz erre válaszolni.

Egyvalami azonban kétségtelen: az első világháború utáni megrázkódtatás, zavartság, az erdélyi történelmi magyar egyházak összefogási kísérletének éveiben — akkor, amikor a kolozsvári Keleti Újságban olyan vezércikk jelent meg, miszerint "Gyergyóban csodának kell történnie, hogy ne szakadjon szét a Magyar Párt" — Makkai nem adhatott olyan könyvet az erdélyi magyar olvasó kezébe, amelyben egy súlyos, unitárius-jezsuita konfliktus képezte volna Krausenegg Pál megjelenésének történelmi keretét! Az sincs kizárva, hogy megírta ezt a részt, majd tudatosan kihagyta a regényből. Talán ezért hal meg olyan gyorsan Székely Mózes, ezért nem tisztázódik az, hogy mit keres ebben a seregben Báthory Gábor(ka)... s talán ezért pottyán be a történet kellős közepébe bohócként Kolozsvár egykori réme, a "császár képe" — Krausenegg Pál...

Részlet Szabó Csaba: *Az egri hullócsillagok* (Tinivár, Kolozsvár, 1998) c. könyvből.

— INDEX

PARAMUZIKOLÓGIA 36.

Ami ihlet... — éltet!

Sok ideig furcsának tűnt számomra, hogy Stravinsky még orosz periódusának lezárása előtt áttért a neobarokk zenére. A *Pulcinella* balettet 1919-ben írta, négy évvel a *Les Noces* előtt. Képzetelemben a Pergolesi-művek parafrázisait a *Pulcinella*-ban jóval későbbre tettem, valamikor a 20-as évek végére. Még így is túl korainak tűnt számomra, hiszen évekkel megelőzte a 30-as évekbeli nagy neostílus felvirágzást. A zenetörténeti dátum alaposan rációfól a képzeletbeli (egyéb-ként természetesen!) időpontra (időpontokra). Hihetetlen, hogy ennyire előrevetítsen egy zseniális komponista egy későbbi zenei korszakot. Kezdetben azzal magyaráztam a jelenséget, hogy a mű megrendelése "siettette" az új korszak ötletének felbukkanását. Ezt azonban hamar elvettem: Stravinsky tudatos zseni volt, a kifejezésnek abban az értelmében, hogy erőteljesen strukturálisan, szerkezetben-gondolkodva építette fel művészetét. Akárcsak Wagner! Tehát az okot máshol kell keresni. Mélyebben!

Stravinsky a Haydntól kezdődő jelrendszerbe, előképekbe illeszkedett. A közvetlen hatás természetesen elődei (mesterei) és kortársai részéről érte. És itt elsőként Debussyt kell megemlítenünk. De az ő mesterei és kortársai is más, korábbi zenei előképekből indultak művészetük kifejtésére. És mint ez lenni szokott, a sort egészen addig kell visszagombolyítanunk, amíg a kezdetekhez nem érkezőnk, és ez, bizony, a Haydnal induló nagy, új koncepciójú, zenei nyelvezetében megújuló korszak a 18-ik század közepétől. A művészet már néhány évtizeddel korábban bejelezte a társadalmi szinten is végbemenő nagy megújulást, az 1789-es forradalmi átalakulást. Ez a folyamat a barbaró-stílusban érte el csúcspontját az 1900-as évek elején. Stravinsky exponense volt ennek a stílusnak. De csak rövid ideig. Meglepően szűk évtizedet (1910 — *Tűzmadár* — 1919 *Pergolesi-ballett*) után elfordult a jelek követésétől. Pályamódosítást alkalmazott: visszament az időben és a barokk zene 200 éves (1530-as nemzedéktől az 1713-

as nemzedékig tartó periódus, tehát Gabriellitől Pergolesiig, Gluckig tartó fejlődés) útjának végéhez kapcsolódott. Ez az időszak egyben a Haydn-i korszak forrásvidéke is: Pergolesi már az új zenét, az új korszakot jelzi. Stravinsky számára ő jelentette a "tisztá forrást". (Ne feledjük, Prokofjev is a "tisztá forrást" keresi, de ő tudatosan a nagy előképhez, Haydnhoz nyúl vissza a Klasszikus szimfóniában, két évvel a *Pulcinella* előtt). Ez a két, egymással rokon alkotózsene szinte egyidőben fordul vissza az "őseredeti" gyökerekhez, a megtett 200 éves út fáradalmait mintegy kipihenni, föléje emelkedve madártávlatból megnézni, összefoglalni kezdetet és véget. Ennek felismerése révén értettem meg Stravinsky és Prokofjev *összegező* gesztusát. Ennek jegyében fogant Stravinsky visszapillantása Csajkovszkij zenéjére a *Tündér csókja* c. baletten, majd tíz évvel a Pergolesi-parafrázisok után. Minden visszapillantásban — a megtett út egy-egy kiemelkedő szakaszára — visszavágódás is van. A nosztalgia arannyal von be mindent utólag, hát még azokat a drágaköveket, amelyeket megcsillanni "lát".

Stravinsky két nagy zenei visszapillantása, a Prokofjevé, a Bartóké (Mozart zenéjére a *Harmadik Zongoraversenyben*, 1945), a Richard Straussé (*Metamorphosen*, 23 vonóshangszerre Beethoven *Eroica*-gyászinduló reminiscenciákkal, 1945), a Hindemith-é (*Symphonic Metamorphosis on a theme by Carl Maria von Weber*, 1943), a Respighié (Rossini zenéjére a *La boutique fantasque* baletten, 1919) ezek mind rendszeren belül maradnak: a megtett út állomásait járják be újra fantáziájukkal. Igazából nem *neo-kísérletek*: nem feltámasztani akarják vagy más szóval újjáépíteni az elhagyott csodálatos épületeket. Nem akarnak benne új életet kezdeni, se megtelepedni nem szeretnének. Ez csak kirándulás, felüdülés, hol tiszteletből, hol szeretetből fakadó múzeumlátogatás. Vagy: ÉLETFORRÁS! És ami éltet az ... ihlet is.

TERÉNYI EDE

Júniusi évfordulók

- 1 — 60 éve halt meg Ödön von Horáth osztrák író
- 120 éve született John Masefield angol költő
- 2 — 10 éve halt meg George Ivaşcu román kritikus
- 125 éve született Larin-Kyösti finn író
- 3 — 50 éve halt meg Kan Kikucsi japán író
- 4 — 200 éve halt meg Giovanni Giacomo Casanova olasz író
- 110 éve halt meg Deák Farkas történész
- 5 — 275 éve született Adam Smith skót közgazdász
- 100 éve született Federico García Lorca spanyol költő
- 6 — 150 éve született António Duarte Gomes Leal portugál költő
- 7 — 150 éve halt meg V. G. Belinszkij orosz kritikus
- 75 éve halt meg Alfred Croiset francia irodalomtörténész
- 60 éve halt meg Dsida Jenő romániai magyar költő
- 140 éve halt meg Szontágh Gusztáv kritikus
- 8 — 60 éve halt meg Ovid Densusianu román tudós
- 110 éve született Gudmundur Kamban izlandi író
- 230 éve halt meg J. Joachim Winckelmann német történész
- 9 — 100 éve született Curzio Malaparte olasz író
- 10 — 90 éve halt meg Gaston Boissier francia filológus
- 80 éve halt meg Arrigo Boito olasz költő
- 75 éve halt meg Pierre Loti francia író
- 11 — 425 éve született Ben Jonson angol költő
- 20 éve halt meg Szitnyai Zoltán író
- 12 — 110 éve született Angelo Barile olasz költő
- 100 éve született Mihail Jefimovics Kolcov orosz író
- 13 — 730 éve halt meg Abú Sába arab történész
- 25 éve halt meg Jonas Aistis litván költő

- 490 éve született Alessandro Piccolomini olasz filológus
- 14 — 180 éve született Vasile Alecsandri román költő
- 70 éve született Che Guevara argentin író
- 140 éve született Manuel José Othón mexikói költő
- 30 éve halt meg Salvatore Quasimodo olasz író
- 15 — 50 éve halt meg Rosny Jeune francia író
- 16 — 110 éve született Otto Fritz Jickeli romániai német író
- 60 éve született Joyce Carol Oates amerikai írónő
- 17 — 200 éve halt meg Konsztantinosz Rigasz görög író
- 18 — 60 született Czegő Zoltán költő
- 210 éve halt meg Alfonso Marano olasz költő
- 19 — 25 éve halt meg Dimény István romániai magyar író
- 375 éve született Blaise Pascal francia filozófus
- 25 éve halt meg Passuth László író
- 20 — 140 éve született Charles Waddell Chesnut amerikai író
- 21 — 70 éve halt meg Ballagi Aladár történész
- 22 — 80 éve halt meg Petre P. Carp román kritikus
- 100 éve született Erich Maria Remarque német író
- 23 — 180 éve született Hans Vilhelm Kaalund dán költő
- 330 éve született Giambattista Vico olasz filozófus
- 24 — 120 éve született Horváth János irodalomtörténész
- 25 — 140 éve született Georges Courteline francia író
- 26 — 80 éve halt meg Peter Rosegger osztrák író
- 27 — 160 éve született Bankimcsandra Csatteredzsi indiai író
- 70 éve halt meg Sas Ede író
- 28 — 190 éve született Giuseppe Mazzini olasz publicista
- 29 — 200 éve született Willibald Alexis német író
- 125 éve született Leo Frobenius német tudós
- 30 — 60 éve halt meg Milan Rakič szerb költő

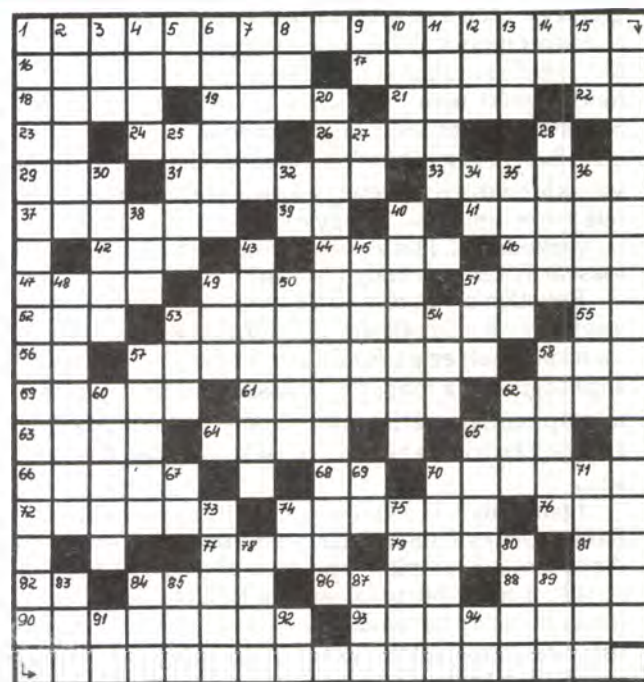
Latin nyelvű aforizmák, szállóigék

VÍZSZINTES: 1. *Qui vult mentiri removeat testes* (zárt betűk: N, V, I, A). 16. Afrikai sivatag. 17. Agonizáló. 18. Bor. 19. Nem abba. 21. Meg-..., megretten. 22. 2x50 (római számmal). 23. Nobélum. 24. Szövetség. 26. Görög, spanyol és máltai kocsik nemzetközi betűjele. 29. Román férfinév. 31. Hány? 33. ... Camus, a Pestis írója. 37. Kereskedő. 39. Magad. 41. Rétes... 42. Omladék. 44. Ül le! románul. 46. Sub...: titokban. 47. Víz-zel kínál. 49. Két szó: ilyen gyök is van; rácsok mögött volt. 51. Zöreje. 52. Tunikában rejtőzik! 53. Beismernek. 55. To-va. 56. Kétjegyű mássalhangzó. 57. Orrolás. 58. Foszfor és lantán vegyjele. 59. A földkéreg szilíciumban és alumíniumban gazdag része. 61. Rendkívül okosak. 62. Sakk-döntetlen. 63. Szicíliai vulkán. 64. Ismert Shakespeare-király. 65. Spion. 66. Cukorka-féleség. 68. Előd. 70. "Gyáva" kakas. 72. ... *Kynegetikos*, A. Odobescu műve. 74. Iskoláskor előtti nevelés. 76. Omu. 77. Juon..., Jókai-sze-replő. 79. Oxigén, bór és nikkel vegyjele. 81. Endre Károly. 82. Cs régi iratokban. 84. A jutalom. 86. Lerakathoz tartozik. 88. ...goza, spanyol nagyváros. 90. Sziget Tanzánia partjainál. 93. Szorosan összefügg a kínálattal.

FÜGGŐLEGES: 1. *Qui caret argento, frustra utitur argumento* (zárt betűk: N, É, E, N, E). 2. ... József, a *Bánk bán* írója. 3. Női becenév. 4. Előcsarnok. 5. Indulatszó. 6. Két szó: Zilahy Ákos; magyar-

országi város. 7. Inter-... (helységek közti). 8. ...-dáb. 9. Olasz és magyar kocsik nemzetközi betűjele. 10. Svájci folyó. 11. Éghajlat. 12. Tisza-parti település. 13. Termés — románul. 14. Téka egynemű hangzói. 15. Talpon van. 20. *Viribus unitis*. 25. Mohamedán vallástudós. 27. Sír. 28. Buzgó románul. 30. Polcokra helyez. 32. N. T. 34. Néma liba. 35. Fizetések. 36. Ilyen tésztát levesbe főznek. 38. Bon... francia élc. 40. Diktátor. 43. Útburkolat. 45. Észak Dél..., Verne-regény. 48. Az irodalom ilyen úriházat is ismer. 49. Lóbetegség. 50. Ez a rózsza tövistelen. 51. Nitrogén és arzén vegyjele. 53. Ilyen a hazai piac kereskedelme. 54. Fordított kémiai elem. 57. Nátrium, argon és urán vegyjele. 58. Kötött házicipő. 60. Az idegrendszerre gyakorolt hatás. 62. Krém. 65. ... megölte Ábelt, Ady Endre verse. 67. Orbán Dénes. 69. Parajdon is bányásszák. 70. Vegyes, könnyű műsor. 71. A hajlíthatatlan. 73. Vissza: az akasztófa. 74. Arany-franciául. 75. Idegen férfinév. 78. Fordított Maros megyei falu. 80. Orosz motorkerékpár márka fonetikusán. 83. Iráni uralkodó. 84. Bazárban mindig található. 85. Lásd a függőleges 8. sort! 87. Mezőgazdasági eszköz. 89. Falragaszdarab. 91. Híres csikzsögödi festő névbetűi. 92. Helyhatározó rag. 94. Erdős Gabriella.

K. KOVÁCS ANDRÁS

A HELIKON 9. számában közölt, *Eredj ha tudsz!* című rejtélyünk megfejtése: *Hajdanában Mikes se hitte ezt, / Ki rab hazában élni nem tudott, / De vállán égett az örök kereszt / S egy csillag Zágon felé mutatott.*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
SZÖCS ISTVÁN
Szerkesztőség: LASZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószerkesztő
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGYMÁRIA; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN

A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245. Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288